TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ORTAOKUL SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Osman GÖNÜLTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2013

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ORTAOKUL SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Osman GÖNÜLTAŞ

Danışman: Doç. Dr. Meral ATICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2013

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Meral ATICI
(Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAM

Üye: Yrd. Doç. Dr. M. Sencer BULUT ÖZSEZER

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

……/……/2013

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ORTAOKUL SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Osman GÖNÜLTAŞ

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Meral ATICI
Eylül, 2013, 87 sayfa

Bu araştırmanın amacı, ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne baba ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu, anne baba sağ olma durumu, anne baba eğitim düzeyi, anne baba tutumları, anne baba birlikte ve ayrı olma durumu ve ailede şiddet görme ya da görmeme durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Araştırmanın örneklemini ortaokul sekizinci sınıfa devam eden 360 kız, 363 erkek olmak üzere toplam 723 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği", "Saldırganlık Ölçeği" ve "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova), Tukey Post Hoc testi ve Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, cinsiyet, anne baba tutumu ve ailede şiddet görme durumu değişkenlerine göre öğrencilerin Sürekli Öfke puanları farklılık göstermiştir. Sürekli Öfke İfade Tarzları ise ailenin gelir durumu, anne baba tutumu ve aileden şiddet görme değişkenlerine göre farklılık göstermiştir. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri cinsiyet, ailenin gelir durumu, babanın sağ ya da ölü olma durumu, anne baba evli ya da boşanmış olma durumu, anne baba tutumu ve ailede şiddet görme değişkenlerine göre farklılık göstermiştir. Ayrıca öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öfke, Saldırganlık, Ortaokul Öğrencileri

ABSTRACT

AN INVESTIGATION OF ANGER AND AGGRESSION LEVELS OF MİDDLE SCHOOL LAST CLASS STUDENTS' REGARDİNG SOME VARİABLES

Osman GÖNÜLTAŞ

Master Thesis, Department of Educational Sciences
Supervisor: Doç. Dr. Meral ATICI
September, 2013, 87 Pages

The purpose of this study was to investigate whether anger levels and types of anger expression and aggression levels of students from middle school in the last grade show any diffrences or not regarding gender, perceived level of income, status of living with parents or not, status of the parents live or dead, parental education level, parental attitudes, status of parents married or divorced, status of exposure to violence in the family.

Samplefor the resarch consisted of 723 students, 360 whom are girls and 363 whom are boys. To collect the data, Aggression Scale, State-Trait Anger Scale and Personel Information Form were used.The following techniques were used to analyse data analysis: " t" test, One-way Variance Analysis (ANOVA), Tukey Post Hoc test and Pearson Correlation Analysis. According to the results obtained from the research, anger levels differs significantly based on the variables of gender, parental attitudes and status of exposure to violence in the family. Anger expressions differs significantly based on the variables of, perceived level of income, parental attitudes and status of exposure to violence in the family. Aggression levels differs significantly based on the variables of gender,perceived level of income,status of the parents live or dead,status of parents married or divorced, parental attitudes and status of exposure to violence in the family. In addition, a positive significant relationship was found between anger and anger expression and aggression.

Keywords: Anger, Aggression, Middle School Students

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, öğrencilerin öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, ailenin gelir durumu, aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu, anne baba sağ olma durumu, anne baba eğitim düzeyi, anne baba tutumları, anne baba birlikte ve ayrı olma durumu ve ailede şiddet görme ya da görmeme durumuna göre değişip değişmediği incelenmiştir.

Çalışmamın her aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen, bilgi ve birikimlerini her zaman aktaran çok değerli hocam ve danışmanın Doç. Dr. Meral ATICI'ya;

Çalışmama geribildirim ve önerileriyle katkıda bulunan değerli jüri üyeleri Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAM ve Yrd. Doç. Dr. M. Sencer BULUT ÖZSEZER'e;

Yüksek Lisans süresince bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım bütün bölüm hocalarıma;

Uygulama yapılan tüm okul yönetimi ve öğretmenlerine ve veri toplama araçlarına samimi ve içten cevap veren araştırma örneklemine teşekkür ederim.

Bunun yanında hayatım boyunca beni hep destekleyen ve hep yanımda olan aileme, araştırma süresince beni motive eden, yardımını esirgemeyen sabırlı ve anlayışlı biricik eşim Halide BAYRAKTAR GÖNÜLTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca araştırmamı destekleyen Çukurova Üniversitesi Araştırma Fonu'na (EF2013YL9) teşekkür ederim.

Osman GÖNÜLTAŞ

ADANA / 2013

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
EKLER LİSTESİ ..... **xi**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem 1
1.2. Araştırmanın Amacı 5
1.2.1. Araştırma Soruları 5
1.3. Araştırmanın Gerekçe ve Önemi 5
1.4. Sayıltılar 8
1.5. Sınırlılıklar 8
1.6. Tanımlar 8

BÖLÜM II
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Açıklamalar 9
2.1.1. Öfke 9
2.1.1.1. Öfke İle İlgili Tanımlar ve Genel Açıklamalar 9
2.1.1.2. Öfke İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar 11
2.1.1.2.1. Davranışçı Kuram 11
2.1.1.2.2. Psikanalitik Kuram 12
2.1.1.2.3. Bilişsel Davranışçı Kuram 12
2.1.1.2.4. Bilişsel Kuram 13
2.1.2. Saldırganlık 13

2.1.2.1. Saldırganlık İle İlgili Tanımlar ve Genel Açıklamalar 13
2.1.2.2. Saldırganlık İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar 17
2.1.2.2.1. Psikanalitik Kuram 17
2.1.2.2.2. Etiyolojik Kuram 18
2.1.2.2.3. Engellenme-Saldırganlık Kuramı 19
2.1.2.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramı 19
2.2. İlgili Araştırmalar 20
2.2.1. Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle İlgili Yapılan Araştırmalar 20
2.2.2. Saldırganlık İle İlgili Yapılan Araştırmalar 23

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli 28
3.2. Çalışma Evreni ve Örneklem 28
3.3. Veri Toplama Araçları 29
3.3.1. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 29
3.3.2. Saldırganlık Ölçeği 31
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu 32
3.4. Verilerin Toplanması 32
3.5. Verilerin Çözümlenmesi 32

BÖLÜM IV
BULGULAR

4.1.Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Puanları İle Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular 33
4.2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular 34
4.3. Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular 35

4.4. Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 36
4.5. Öğrencilerin Anne Baba Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 37
4.6. Öğrencilerin Anne Baba Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 39
4.7. Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 40
4.8. Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 42
4.9. Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 43
4.10. Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular..... 45

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

5.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Puanları İle Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulguların Yorumlanması..... 47
5.2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması..... 48
5.3. Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması..... 49
5.4. Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması 51
5.5. Öğrencilerin Anne Babanın Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması 52
5.6. Öğrencilerin Anne Baba Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması 53

5.7. Öğrencilerin Anne ve Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması 54
5.8. Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması 55
5.9. Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması 58

BÖLÜM VI
SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar 60
6.2. Öneriler 61
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler 62
6.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler 62

KAYNAKÇA 64
EKLER 78
ÖZGEÇMİŞ 87

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Örneklemi Oluşturan Okullar ve Cinsiyetlere Göre Öğrenci Sayıları..... 29

Tablo-2. Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke ifade Tarzı Puanları İle Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişkinin Korelasyon Katsayıları..... 33

Tablo-3. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri 34

Tablo-4. Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri 35

Tablo-5. Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri 37

Tablo-6. Öğrencilerin Anne Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri 38

Tablo-7. Öğrencilerin Baba Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri 39

Tablo-8. Öğrencilerin Anne Baba Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri 40

Tablo-9. Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri..... 41

Tablo-10. Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri..... 42

Tablo-11. Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri..... 44

Tablo-12. Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri..... 46

EKLER LİSTESİ

Sayfa

Ek-1. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 78
Ek-2. Saldırganlık Ölçeği..... 82
Ek-3. Kişisel Bilgi Formu 85

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Günümüzde sosyal bilimciler tarafından en çok araştırılan konulardan biri öfke ve öfke sonucunda olabilen saldırganlıktır. Çünkü öfke duygusu ve saldırganlığın şiddeti, biçimi kişiden kişiye değişmektedir. Bireyin günlük hayat içerisinde engellenmelerle karşılaştığı durumlarda öfke, öfkenin kontrol edilemediği zaman da saldırganlık davranışı ortaya çıkmaktadır (Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007).

Günlük yaşam içinde sıklıkla yaşanan öfke duygusu temelde en az iki kişinin mutsuzluğuna neden olmaktadır. Öfke, hem yöneldiği hedefi hem de kaynağını olumsuz bir yaşantı içine sokmaktadır. Burada öfkeyi yaşayan için, öfkenin kontrolü; öfkenin yöneldiği kişi içinse, gelen bu öfkeyle baş edebilme önemli bir sorundur. Duygusal, fizyolojik ve bilişsel boyutlarda yaşanan öfkenin, yoğun ve istenmeyen etkileri göz önüne alındığında ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Soykan, 2003).

Öfke, özellikle açık bir şekilde gösterildiğinde ve bu durum diğer insanlar tarafından olumsuz değerlendirildiğinde, kişide düşük benlik saygısına, kişilerarası ve aile içi çatışmalara, sözel ve fiziksel saldırılara ve iş yaşamı ile ilgili uyumsuzluklara neden olabilir. Bir başka anlatımla, insanlar hem öfkenin neden olduğu olumsuz sonuçlar, hem de kültürel nedenlerden dolayı öfkelenmekten korkmakta ve öfke duygusunu ifade etmek istememektedir. Öfkenin bastırılması, var olan enerjinin içe döndürülmesidir. Öfkenin bu şekilde yaşanması ise, bireyin kendisine zarar vermesine neden olmaktadır (Arsakay, 2001).

Kişilik özelliklerine bağlı olarak bazı bireyler istenmeyen olaylar karşısında daha çabuk hayal kırıklığı yaşarlar. Bireyde yaşanan bu hayal kırıklığı sonucu yoğun öfke duygusu oluşur ve birey bunu olumsuz ifadelerle dile getirme eğilimi gösterebilmektedir (Yavuzer, 2003).

Öfke duygusu olumlu ifade edildiğinde, problem çözme, adaleti sağlama, etkili iletişim kurma ve kişilerarası iletişimi geliştirme gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Öfke duygusu olumsuz ifade edildiğinde ise, kişinin sadece kendini değil çevresindeki kişileri de olumsuz etkileyecek depresyon, soysal anksiyete, genel anksiyete vb. istenmeyen olumsuz psikolojik sonuçlara neden olmaktadır (Alcazar, Deffenbacher ve Byrne, 2011).

Öfkenin ifade biçimlerinden birisi, belki de en yaygını saldırganlık olarak görülmektedir (Balkaya ve Şahin, 2003). Öfke anında, bazı bireyler tepkilerini fiziksel ya da sözlü saldırıda bulunarak gösterirler. Bazı bireyler de öfkelendiklerinde, edilgen davranarak dolaylı saldırganlığı tercih ederler ya da geri çekilme davranışını sergileyebilirler. Bu durum, bireylerin "öfkelendikleri zaman saldırganca davranırlar" yargısının her zaman doğru olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Öfke duygusu sonucunda saldırganlık ortaya çıkabilir, ancak öfke duygusu sonundaki tek seçenek saldırganlık değildir. Bireyin, öfkelendiği anda nasıl hareket edeceği; o anda içinde bulunduğu konum, konumla ilgili genel durum, kültürel normlar, öfkenin yoğunluğu, benzer durumlarla ilgili olarak geçirilen yaşantılar ve öfke öncesi bireyin içinde bulunduğu durum gibi pek çok etmene bağlıdır (Deffenbacher, 2011).

Bireyler gerek günlük yaşam içinde karşılaştıkları olaylarda gerekse yazılı ve görsel basında yer alan haberler aracılığıyla, kendi varlıklarını veya toplumun güvenliğini tehdit eder hale gelen saldırganlık ve şiddet eylemleriyle sıklıkla karşılaşmaktadırlar (Yıldız, 2004). Toplumsal bir varlık olan insan, sosyal yaşamın bir gereği olarak diğer insanlarla ilişki halindedir ve bu ilişki hali kimi zaman saldırgan unsurlar içerebilmektedir (Hasta ve Güler, 2013).

Saldırganlık tüm insanların belli boyutlarda gösterdiği ya da sonuçlarından çeşitli şekillerde etkilendiği bir davranıştır (Tuzgöl, 1998). Saldırganlık, insanoğlunun var olduğu günden beri varlığını sürdüren bir davranış biçimidir. Çocukların oyunlarındaki kavgalarından, sokak çatışmalarından, savaşa kadar bir insanın bir diğer varlığa acı verme çabası, belki de üzerinde en çok araştırma yapılmış insan davranışlarından biridir. Günümüzde de çok popüler bir araştırma konusu olan saldırganlık genel olarak, canlı veya cansız herhangi bir varlığa karşı fiziksel veya duygusal olarak zarar vermeyi amaçlayan her türlü davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Özdevecioğlu ve Yalçın, 2010).

Saldırganlık sözcüğü genelde olumsuz bir davranış olarak algılanmasına rağmen, temel anlamda bir yere veya kimseye yaklaşmak, bir şeye başlamak fakat aynı zamanda saldırmak üzere atılmak anlamlarına gelmektedir. Fakat günümüzde saldırganlık, canlı ya da cansız herhangi bir objeye zarar verici, yaralayıcı, hatta öldürücü, zedeleyici davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Kesen ve diğerleri, 2007). Köknel'e (2005) göre saldırganlık, başka kişilere ya da nesnelere yönelmiş olan zararlı, yok edici bir davranış biçimidir. Berkowitz (1987) ise saldırganlığı, birine fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verme niyeti ile yapılan fiziksel ve sözel davranışlar olarak görmektedir.

Saldırganlık açık ya da örtülü, şiddetli ya da hafif, özel ya da genel, tepkisel ya da planlı, görünür bir nedene bağlı ya da açık bir nedene bağlı olmadan, psikolojik veya fiziksel bir biçimde olabilir. Hangi biçimde olursa olsun, eğer davranış zarar verme niyetiyle yapılmışsa karşısındakini incitmemiş veya acı vermemiş bile olsa saldırganlık olarak nitelendirilir (Kartal ve Bilgin, 2009).

Saldırganlığın iki boyutu vardır. Birincisi, kalıtımsal boyut, ikincisi ise öğrenme boyutudur. Saldırganlık eğilimi doğuştan gelebilir, ancak insanlar, içinde bulunduğu kültürün ve kişisel yaşantıların zihinlerinde oluşturduğu şemaların etkisiyle saldırgan içerikli davranışlar sergileyebilirler (Dökmen, 2013). Bireyin içinde bulunduğu çevrede ya da grupta saldırganlığın olması, bireyin de saldırgan davranmasına neden olabilmektedir. Bir grup içindeki saldırgan davranışlar bulaşıcı hastalık gibi yayılabilmektedir (Gültekin, 2011).

Bireylerin olumlu davranış özelliklerini kazandığı ve geliştirdiği bir ortam olarak değerlendirilen aile ortamı, zaman zaman olumsuz bazı yaşantıların örseleyici sonuçlarının da ortaya çıktığı bir ortama dönüşebilir. Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlık yaşantıları, bireye zarar verici ve örseleyici yaşantılar içerisinde değerlendirilebilir. Aile içinde öfke ve saldırganlığın çok sık yaşanması ve kontrol altına alınmaması gerek ebeveyn gerekse çocuk üzerinde çoğu zaman onarılması güç yıkımlara yol açmaktadır (Özmen, 2004).

Saldırganlık ya da öfke sadece yetişkinlere özgü değildir, çocuklar ve ergenlerde de görülmektedir. Bireylerin yaşamında öfke ve saldırganlığın en fazla görüldüğü dönemin ergenlik dönemi olduğu ve öfke ve saldırganlık içeren davranış bozukluğu ve suç davranışı gibi durumların da ergenlik döneminde doruğa ulaştığı bildirilmektedir. Ergenlikte artan fiziksel güce ve ergenin yaşadığı çevre koşullarına bağlı olarak

şiddetten hoşlanma ve saldırganca davranma sıklığında artış olmaktadır (Yavuzer,1992; Kulaksızoğlu, 2004).

Öfke ve saldırganlığın yol açtığı olaylar evde, işyerinde ve okullarda sürekli bir artış göstererek 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri haline gelmiş ve son yıllarda özellikle okullarda şiddet eylemleri artış göstermiştir. Bütün bu nedenlerden dolayı öfke ve saldırganlığın, kişiliğin yeniden organizasyonu olan ergenlik dönemindeki bireylerin gelişimine katkı sağlayacak bir biçimde denetim altına alınması gereken bir duygu ve davranış olduğu söylenebilir. Birey tüm diğer duyguları gibi öfke duygusunu tanıyıp kabul ederek sağlıklı bir biçimde ifade edebilme becerisini kazanmalıdır (Öz, 2005).

Öfke bizim temel ama ne yazık ki, çoğunlukla uygun olmayan şekillerde ifade ettiğimiz bir duygumuzdur. Birçok insan öfkesini ya bastırarak ya da en küçük tahrikle patlayarak sağlıksız bir şekilde ifade etmektedir. Yetişkinler çoğunlukla öfkelerini ifade etmenin uygun yolları için örnek olmadıklarından, ergenler bu becerilere sahip olamazlar ve tepkileri uygunsuz ve etkisiz olur (Morganent, 2005).

Öfke kontrolü sağlayamayan ergenler sadece kendileri için değil toplum için de risk unsurudur. Her geçen gün artan, öğrencilerin birbirlerine ya da okuldaki yetişkinlere uyguladıkları şiddet, yaralama ve cinayet olayları, bu konuya ilişkin önlemlerin en kısa zamanda alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Gültekin, 2011).

Ergenin öfkesi bir kişiye yönelik de olabilir veya engellenmelere ve hayal kırıklıklarına karşı ortaya çıkan çevreye yönelik yoğun tepkiler şeklinde de görülebilir. Öfkeyi sosyal bir problem haline getiren şey onun genellikle birine yöneltilmesidir. Öfke ve hüsranın suç ve anti sosyal davranışa dönüşmesi bir toplum olarak yüz yüze geldiğimiz en önemli konulardan biridir (Kulaksızoğlu, 2004; Hamer ve Copeland, 2000). Yavuzer (1992) antisosyal davranışlara en sık rastlanan yaşın 14 olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çerçevede bu araştırmanın problemi, ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeylerinin öğrencilerin cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne baba sağ veya ölmüş olma durumu, anne baba tutumları, anne baba eğitim durumu, anne babanın birlikte veya ayrı olma durumu ve ailede şiddet görme ya da görmeme durumuna göre değişip değişmediğini ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi ve öğrencilerin öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeylerini cinsiyet, ailenin gelir durumu, aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu, anne babanın sağ veya ölüş olma durumu, anne baba eğitim durumu, anne babanın evli ya da boşanmış olma durumu ve ailede şiddet görme ya da görmeme durumuna göre incelemektir.

1.2.1. Araştırma Soruları

Araştırmanın amacı kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfkeleri, öfke ifade tarzları ve saldırganlıkları arasında anlamlı ilişki var mıdır?
2. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri, öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeyleri,
   a) cinsiyete,
   b) ailenin gelir durumuna,
   c) aile ile birlikte ya da ayrı yaşama,
   d) anne baba sağ ya da ölü olma durumuna,
   e) anne babanın evli ya da boşanmış olma durumuna,
   f) anne ve babanın eğitim düzeyine,
   g) anne baba tutumuna,
   h) ailede şiddet görme durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Gerekçe ve Önemi

Hemen hemen bütün toplumlarda ergenlik dönemi fırtınalı geçen bir dönem olarak gösterilmektedir (Kulaksızoğlu, 1990). Ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin aile tutumu, akran grupları, sosyo kültürel, sosyo ekonomik yaşam şekilleri onların

sosyal beceri edinmesinde önemli bir etkendir (Kırımoğlu, Parlak, Dereceli ve Kepoğlu, 2008). Ergenlerin aile ortamı ve içinde yaşadığı sosyal çevredeki dengesizlik ergenlerde huzursuz ve sağlıksız bir kişiliğin oluşmasına neden olmaktadır (Dinçel, 1977).

Bireyin topluma katılabilmesi, erişkinler arasında yerini ve konumunu alabilmesi, ergenlik döneminde belirli bilgi, beceri ve deneyim kazanmasına bağlıdır. Ergenin, yetişkinler dünyasında aranan olgunluğa ulaşabilmesi, beklentileri karşılayabilmesi için ergenlik dönemini sağlıklı geçirmesi gerekir. Ergenlik döneminin sağlıklı geçmesinin koşulu bu dönemde yoğun olarak yaşanan duyguların tanınması ve davranışların kontrol edilebilmesi ile mümkündür. Ergenlik döneminde yaşanan önemli duygulardan biri de öfkedir (Duran ve Eldeleklioğlu, 2005).

Günlük hayatta çoğu birey istenmeyen durumlar karşısında öfke duygusu yaşamakta ve bunu değişik şekillerde ifade etmektedir. Yaşanan öfke duygusunun saldırgan davranışlarla ifade edilmesi toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Brondolo, DiGiuseppe ve Tafrate'e (1997) göre, aşırı öfke kişide sağlık problemlerine ve kişilerarası ilişkilerin bozulmasına neden olmaktadır.

Çevreyle olumlu ilişkilere girebilme, bu ilişkilerini sürdürebilme ve yeni ilişkilere başlayabilme davranışlarında kendilerine olan güvenleri düşük olan kişiler öfkelerini başkalarıyla paylaşma veya başkalarına yansıtma konusunda da problemler yaşayabilirler. Başarılı sosyal yaşantılar geçiren kişilerin yaşadıkları problemleri de başarılı bir biçimde çözebilmeleri onların öfke yaşantılarını azaltabilmektedir (Esen ve Çelikkaleli, 2008). Öfkenin açıkça ifade edilmesi ilişkiyi anlamlı hale getirmekte ve iletişim kuran kişilerin birbirlerini anlamalarını kolaylaştırarak, kişilerarası çatışmaları önlemektedir (Tambağ, 2004).

Ergenlik döneminde vücuttaki hızlı değişmeye ve gelişmeye uyum sağlama konusundaki güçlükler, değişen çevreye uyum sağlamadaki güçlükler, ülkemizdeki hızlı nüfus artışının ve iç göçün ortaya çıkardığı sosyal değişiklikler ergenlik dönemi sorunlarının kaynaklarını artırmıştır (Kulaksızoğlu, 1990). Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel değişimler ergenlerin daha öfkeli ve saldırgan olmalarına neden olmaktadır.

Öfke ve saldırganlık, kimi zaman bireyi koruyucu bir kalkan gibi işlev görürken kimi zaman hem bireyin kendisi hem de karşıdaki kişi ya da nesne için istenmeyen sonuçlara sebep olabilmektedir. Özellikle günümüzdeki zorlu yaşam koşulları,

bireylerin yaşamlarındaki memnuniyetsizlikler, bireylerin kişilerarası ilişkilerinde daha fazla öfkeli ve saldırgan olmalarına neden olmaktadır (Gültekin, 2008).

Ülkemizde son yıllarda okullarda saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarda artış görülmektedir. Medyada öğrenciler arasında yaralanma hatta ölümle sonuçlanan olaylara sık sık rastlanmaktadır (Yavuzer ve Üre, 2010). Yapılan çalışmalar da, okullarda saldırganlık ve şiddet eylemlerinin her geçen gün arttığını göstermektedir. Kapçı (2004) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada öğrencilerin yüzde 40'ının bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık türlerinden birine maruz kaldıklarını, Alikaşifoğlu, Erginöz, Uysal, Kaymak ve İlter (2004) lise öğrencilerinin yüzde 42'sinin, yıl içerisinde akranlarının sürekli fiziksel şiddetine maruz kaldıklarını bulmuşlardır. Ögel, Tarı ve Eke (2005), liselerdeki suç ve şiddetin yaygınlığı konusunda yaptıkları bir anket çalışmasında, son bir yıl içerisinde en az bir kez kavgada bulunanların oranının % 50 civarında olduğunu, Baş ve Kabasakal (2010), ilköğretim öğrencilerinin yaklaşık % 40'ının son öğretim yılında fiziksel kavgaya karıştığını, Celbiş, Karaoğlu, Eğri ve Özdemir ise (2012), lise öğrencilerinin yaklaşık yarısının son bir yıl içinde şiddet davranışı sergilediğini ortaya koymuşlardır.

Okullarda yaşanan şiddet olayları öğrencilerin eğitsel ve sosyal bir ortamda ortaya çıkan ve onların uyum süreçlerini bozarak yaşamlarını olumsuz etkileyen zorlayıcı eylemler olarak düşünülmektedir. Şiddet ve saldırganlık olaylarının etkisiyle gerilen bir okul ortamı eğitim ve öğretim kurumu olarak okulun fonksiyonel isleyişini azaltabilir ya da belirli bir düzeyde aksatabilir (Sağlam, 2009). Özellikle okullarda yaşanan saldırganlık ve şiddet olaylarının altında yatan risk etmenlerinin ve risk gruplarının tespit edilmesi önleyici rehberlik hizmetlerine katkı sağlayabilir. Bu araştırma ile ergenlerin yoğun öfke duygusu yaşamalarının ve saldırgan davranışlar sergilemelerinin nedenlerinin ortaya konulacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarına göre, ailelere, okul yönetimine, okulların rehberlik ve psikolojik danışma servislerine, öfke duygusunun kontrolü ve uygun ifade edilişine ve okullarda saldırganlık ve şiddetin önüne geçilmesine yönelik öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır.

1.4. Sayıltılar

- Araştırmaya katılan öğrencilerin kullanılan Saldırganlık Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formuna içten ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Bu araştırmanın verileri 2012-2013 eğitim öğretim yılında Konya ili Karatay ilçesinde bulunan ortaokulların sekizinci sınıf öğrencilerinden araştırmaya katılan öğrencilerden toplanan verilerle sınırlıdır.
- Araştırmada ele alınan saldırganlık ve öfke değişkenleri bu değişkenleri ölçmeye yönelik kullanılan ölçeklerden toplanan bilgilerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Araştırmada kullanılan temel kavramların tanımları aşağıda verilmiştir.

Öfke: Engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, kısıtlanma vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye yönelik şu veya bu şekilde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun negatif bir duygu (Budak, 2003; 560).

Saldırganlık: Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış (Budak, 2003; 648).

Öfke İfade Ediş Biçimi: Kişinin öfkesini ne şekilde dışa vurduğunu açıklayan bir kavramdır (Özer, 1994; 27).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde öfke ve saldırganlık kavramı, öfke ve saldırganlık ile ilgili tanımlar, öfke ve saldırganlığın olası nedenleri ve öfke ve saldırganlık ile ilgili kuramsal yaklaşımlar konularına yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Açıklamalar

2.1.1. Öfke

2.1.1.1. Öfke İle İlgili Tanımlar ve Genel Açıklamalar

Öfke, günlük hayatımızda önemli yere sahip duygularımızdan biridir. Evrensel bir duygu olmakla beraber, her kültürde farklı şekillerde yaşanmaktadır (Balkaya ve Şahin, 2003). Öfke duygusu, kişilerarası ilişkilerde bazı davranışların değişmesi gerektiğine işaret eden, açık, dürüst ve saygılı bir biçimde ifade edilip, yapıcı kullanıldığında daha iyi bir iletişim sağlayan çok önemli bir güç kaynağıdır (Navaro, 2000).

Öfke, doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere verilen normal bir tepkidir. Öfke diğer duygular gibi son derece doğal, evrensel ve sağlıklı olarak ifade edildiğinde yapıcı ve kişiler arası iletişimi düzeltici olabilen bir duygudur (Soykan, 2003). Öfke ifade ediliş tarzından dolayı çoğunlukla olumsuz bir duygu olarak tanınmasına karşın, kişiyi uyarıcı, koruyucu veya harekete geçirici olan işlevleri bulunmaktadır (Bedel ve Arı, 2011).

Öfke, istenmeyen ve beklenmeyen bir davranış karşısında hemen hemen tüm insanoğlunun yaşadığı temel bir duygudur (Tafrate, Kassinova ve Dundin, 2002). Öfke, engellenme ve bireyin kendini tehdit altında hissettiği durumlarda kendini koruma ya da isteklerini yerine getirmeye yönelik tepkilere neden olan duygudur (Gültekin, 2008). Averill (1983)öfkeyi saldırgan dürtülerin eşlik ettiği bir duygu olarak tanımlamaktadır. Deffenbacher (2011) ise öfkeyi duygusal, psikolojik ve bilişsel bileşenlerin oluşturduğu

ve bunların hızlıca birbirini etkileyerek harekete geçtiği bir iç deneyim süreci olarak tanımlamıştır.

Öfke engellenme ve korku karşısında ortaya çıkan bir tepki olup, köpürme adı verilen aşırı derecesinde bilinç bulanıklığına ve davranış bozukluklarına yol açabilir (Köknel, 2005). Öfke, bir davranış değil, şiddete ve fiziksel saldırgan davranışlara neden olabilecek bir duygudur (Hall, Rushing ve Ovens, 2009).

Biaggio (1989) öfkeyi, gerçek veya varsayılan bir engellenme, tehdit veya haksızlık karşısında oluşan bilişlerle ilgili ve kişiyi rahatsız edici uyarıcıları ortadan kaldırmaya yönelten, güçlü bir duygu olarak tanımlamaktadır. Köknel'e (2005) göre, öfke hoş olmayan durumlar karşısında insanda ortaya çıkan ilk ve en önemli duygulardan ve coşku durumlarından biridir. Hoşlanmadığımız kişilere karsı öfke duyabiliriz. Öfke sadece bireyi değil aynı zamanda toplumu da büyük oranda etkilemektedir (Averill, 1983).

Yaşamının çoğunu büyük ya da küçük topluluklar içinde geçirmek zorunda olan her insanın öfke duygusunu sürekli bastırması bazı sıkıntılara yol açabilir, fakat küçük olaylar karşısında bile çıldırmışçasına tepki verme davranışları daha büyük sorunlara neden olmaktadır (Özen, Bez, Arı ve Özkan, 2010). Öfke kontrol edilemeyen ve yıkıcı bir biçimde davranışlara yansıyarak saldırgan ve son derece tahrip edici tepkilere dönüşme potansiyeline sahiptir. Bugün ev içi şiddet olgularında, çocuk taciz ve istismarlarında, terör olaylarında, sokak kavgalarında ve trafikte sağlıklı olarak ifade edilemeyen öfke duygusunun etkisi görülmektedir (Soykan, 2003). Öfke sonucunda ortaya çıkan enerji yapıcı olarak kullanıldığı zaman, öfke duygusu normal ve sağlıklı bir duygu olarak kabul edilir (Tambağ, 2004).

Öfkenin başka birine yönlendirilmesi, bireyin yakınlarına veya dostlarına ya da genellikle kendisinden zayıf kişilere olabilir. Bireyler öfkelerini güç yönünden kendilerinden daha aşağıda gördüklerine, küçük kardeşlerine veya çocuklara kolayca ifade etmektedirler. Çünkü onların kendilerine güç yetiremeyeceğine ve onlardan kendilerine bir zarar gelmeyeceğine emindirler (Kısaç, 2005).

Öfke, üzüntü, mutluluk, korku, kaygı gibi her insanın yaşadığı normal bir duygudur ve öfkeyi ortaya çıkaran farklı görüşlere rastlanmaktadır.

Öfke duygusunun gerisinde yatan nedenlerin en yaygın ve önemlisi engellenme, başka bir ifadeyle amaca yönelik faaliyete müdahale edilmesidir. Ayrıca yetişkinlikteki

rekabet şartları, sorumlulukların getirdiği zorunluluklar, bireyi engeller ve öfkeye neden olur (Danışık, 2005).

Eisenberg ve Delaney'e(1998) göre, öfkenin üç nedeni vardır. Bunlar, sinir bozucu durumlar, bireyin verimliliğinin ve güvenliğinin tehdit altında olduğu durumlar ve karşıdaki kişinin davranışlarının bireyin beklentileriyle uyuşmadığı durumlardır. Kısaç (1997), öfkenin, hoş olmayan, rahatsız edici uyaranlar, model alma, hoşnutsuzluk, kişisel haklara ve benliğe saygı gösterilmemesi, kabul edilen normların ihlal edilmesi, kötülük içeren davranışlar nedeniyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Papps ve O'Carrol (1998), benlik saygısına yönelik hor görme ya da eleştiri gibi saldırıların öfkelenmede tetikleyici bir rol oynadığını ifade etmektedir.

2.1.1.2. Öfke İle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Öfke duygusu farklı kuramlar tarafından da ele alınmıştır. Bu bölümde öfke ile ilgili kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir.

2.1.1.2.1. Davranışçı Kuram

Davranışçı kurama göre öfke, uyarıcılara karşı verilen duygusal bir tepkidir. Duygusal sorunlar, insanlardaki sevgi, öfke ve korku gibi üç temel duygu ile ilgili olarak çocuklukta ve bebeklikte koşullanmış ya da aktarılmış tepkilerden oluşmaktadır (Nelson-Jones, 1982).

Davranışçı kurama göre öfkeli olma sadece davranışla tanımlanabilmektedir. Kişinin kendine ve başkalarına atfettiği bütün zihinsel durumlar veya olaylar karakteristik biçimlerde davranma eğilimiyle açıklanabilmektedir. Davranışçılar duygunun, davranış ve davranma eğilimi tarafından oluşturulduğunu öne sürmektedirler (Calhoun ve Solomon, 1984; Akt. Şahin, 2005).

Anne babanın sözlerinde, mimiklerinde, hareketlerinde, tutum ve davranışlarında örseleyici, sert, kırıcı, suçlayıcı öğelerin ağırlık kazanması ve ceza ağırlıklı eğitim biçimi, çocuğun önce anne babaya ve daha sonra çevresindeki diğer kişilere karşı kızgınlık, öfke, kin, nefret duymasına neden olur (Köknel, 2005).

2.1.1.2.2. Psikanalitik Kuram

Freud'a göre, bireyin bilinç dışında öfke ve saldırganlık duyguları vardır. Bu yüzden her yaş döneminde öfke ve düşmanlık görülür (Kısaç, 1997). Psikanalitik kuram öfke davranışının altında yatan güçlerin bilinç dışında gizlenmiş olduğunu ve doğuştan getirildiğini belirtmekte ve saldırganlıkla öfke arasında bir ayrım yapmamaktadır (Cüceloğlu, 2005).

Psikanalitik yaklaşımda öfke duygusunun işlevi daha çok bu kuramın önemli kavramlarından biri olan boşalım (katarsis) kavramı bağlamında vurgulanmaktadır. Organizmada herhangi bir gereksinim hissedildiğinde bir gerilim ortaya çıkar. Bu gerilimin ortadan kaldırılması amacıyla organizma gerginlik öncesi duruma dönmek amacıyla harekete geçer. Organizmanın önceki durumuna dönebilmesi için, bu gereksinim nedeniyle biriken enerjinin boşaltılması gerekir. Bu açıklamalar doğrultusunda psikanalitik kurama göre, öfkenin ifade edilmesi bireyde biriken enerjinin yarattığı gerilimin azalmasına yol açacaktır. Dolayısıyla öfke, biriken bu enerjinin boşaltılmasının bir yolu olarak görülür. Biriken enerjinin ifade edilmesi bireyde bir boşalım (katarsis) ve rahatlama sağlayacaktır. Öfke, psikanalitik bakış açısıyla içgüdüsel bir güçtür. Psikanalitik yaklaşımda öfke duygusunun ortaya konulması, organizmaya ait bir katarsis aracı olarak yorumlanmaktadır (Dykeman, 1995; Mayne ve Ambrose, 1999; Lulofs veChan, 2000; Akt. Özmen, 2006).

2.1.1.2.3. Bilişsel Davranışçı Kuram

Bilişsel davranışçı kurama göre, günlük yaşamda karşılaşılan çeşitli durumlar bireylerde farklı heyecansal tepkilere neden olmaktadır. Bu durum bireylerin duygularını da farklı biçimlerde ifade etmelerine neden olur. Bireylerin nasıl bir tepkide bulunacaklarını, durumlara ve olaylara ilişkin algıları ve onlara yüklediği anlamlar belirler. Bu kurama göre, bireylerin algıları ve olaylara verdiği anlamlar duyguların temelini oluşturur. Tüm duygusal durumlarda sinir sistemi uyarılmaktadır, fakat bireyin nasıl tepki vereceği çevre tarafından belirlenir (Morris, 2002).

Bilişsel-davranışçı yaklaşıma göre, öfke ve saldırganlık, duygusal ve bilişsel gelişim sonucunda açığa çıkan inançlardan doğar. Bu nedenle pek çok öfke problemleri,

bireyin tahrik ve engellenmesi sonucunda sık sık ve kolayca ortaya çıkıp kontrol dışı ifade edilebilir. Bilişsel-davranışçı yaklaşım, bireylerin öfkesini tanır ve öfke döngüsü içinde erken zamanda fark edip daha ortaya çıkmadan önünü keser ve engel olur (Cullen, Freeman-Longo, 1995;Akt. Akdeniz, 2007).

2.1.1.2.4. Bilişsel Kuram

Bilişsel kuram, duygu ve biliş arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bilişsel kurama göre, bilişler sadece öfkeyi değil, diğer duyguları da etkilemektedir. Kurama göre bilişler öfkenin yanı sıra diğer duyguları da etkiler. Kişi haksızlığa uğradığını veya kullanıldığını düşünürse öfke, kötü bir şeylerin olacağını düşünürse kaygı, kendince değerli bir şeyi kaybettiğini düşünürse üzüntü duygusu hisseder (Akt. Genç, 2007).

Bilişsel yaklaşıma göre, öfke bireyin sahip olduğu akılcı olmayan inançların sonucu oluşur ve devam ettirilir. Öfke de üzüntü, sıkıntı, çökkünlük gibi mantıkdışı inançların bir ürünüdür. Bu yaklaşıma göre, yaşanan olaylar kişinin öfkelenmesine neden olmaz. Kişi kendi kendine, inançları doğrultusunda öfkelenmektedir. Olaylarla ilgili yerleşmiş inanç, yorum ve değerlendirme kalıpları ve bunlardan türetilen düşünceler bireyin öfkelenmesine neden olmaktadır (Özer, 1995).

2.1.2. Saldırganlık

2.1.2.1. Saldırganlıkla İlgili Tanımlar ve Genel Açıklamalar

Adler'e göre insan toplumsal bir varlıktır ve çevresindeki kişilerle ilişki kurarak yaşamını sürdürür (Yanbastı, 1990). Karmaşık sosyal dünyadaki en önemli uğraşlardan biri insanlarla ilişki kurmaktır. Sosyal davranışların kaynağı, bebekliğin ilk günlerine kadar dayanmakla birlikte insanın gelişimine paralel bir seyir izlemektedir. İnsan büyüdükçe diğer insanlarla karşılaşmakta ve onların varlığının farkına varmaktadır. Bu durum sosyal gelişimin kaçınılmaz ve devamlı bir koşuludur. Başkaları ile ilişki kurmanın olumlu ve olumsuz yönlerinin gelişimi örneğin saldırganlık, bu nedenle büyük önem taşımaktadır (Morgan, 2011).

İnsan ya da herhangi bir nesneyi tahrip etme, incitme ile sonuçlanan, birbiri ardına tekrarlanan davranışlar olarak tanımlanan saldırgan davranışlar, bireyin

çevresindeki kişilerle olan ilişkilerinde görülebilmektedir (Erdoğdu ve Oto, 2004). Saldırgan davranışlar bireyin kendisine, başka kişilere ya da başka bir nesneye yönelik olabilir. Çevre ile olan ilişkilerinde saldırgan tavır benimsemiş olanlar, karşılarındaki insanların duygularını dikkate almaksızın tepkisel davranırlar (Kasatura, 1998).

Saldırganlık sözcüğü genelde olumsuz bir davranış olarak algılanmasına rağmen, temel anlamda bir yere veya kimseye yaklaşmak bir şeye başlamak fakat aynı zamanda saldırmak üzere atılmak anlamlarına gelmektedir. Fakat günümüzde saldırganlık, canlı ya da cansız herhangi bir objeye zarar verici, yaralayıcı, hatta öldürücü, zedeleyici davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, fiziksel ya da dolaylı olarak bir başkasına zarar vermeyi amaçlayan hareketler saldırganlık olarak nitelendirilebilmektedir (Seven, 2010).

Saldırganlık "canlı bir varlığa zarar verme veya incitme amacıyla yöneltilen, canlının da böyle bir işlemden kaçındığı davranış" olarak tanımlanabilir (Kırımoğu ve diğerleri, 2008). Saldırganlık, başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış ya da eylemdir. Saldırganlık, sonucu mutlaka zararlı olan ve günlük yaşantımızda hepimizin bir şekilde maruz kaldığı bir olgudur (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998; Kağıtçıbaşı, 2004). Saldırganlık, öfke ve kızgınlık, eşya ve insanlara karşı maddi bir zarar, sözle hücum ve tahrip hayalleri gibi hisler ve hareketler şeklinde görülebilir (Krech ve Crutchfield, 1980).

Saldırganlık başka bir kişiye zarar vermeyi amaçlayan bir davranıştır. Fakat başkalarına zarar veren her davranışın saldırganlık içerdiği söylenemez. Örneğin, arabanın kontrolünü kaybederek kaza ile bir yayanın ölümüne sebep olma gibi eylemler saldırganlık içermezken, bir kişiyi öldürme girişimi başarısızlıkla sonuçlanan eylemler saldırganlık içermektedir (Anderson ve Bushman, 2001). Saldırganlıkta, başka kişileri fiziksel ya da sözel olarak incitme ya da malı tahrip etme kastı taşıyan bir davranış söz konusudur. Kasıt taşımayan bir davranış saldırganlık olarak nitelendirilemez (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 2002).

Freud, saldırganlığın yararlı olduğunu ve belki de gerekli bir işlevi yerine getirdiğini öne sürmüştür. Eğer, insanlar saldırgan davranışlarda bulunamazlarsa, saldırgan enerji birikir ve kendine bir çıkış arar ve eğer bir şekilde davranışa yansımazsa, sonuçta ruhsal rahatsızlık şeklinde kendini gösterir. Saldırganlığın

davranışa yansıması durumunda ise kişi deşarj olup saldırgan enerji düzeyini azaltacak, yani daha sonra saldırgan olma olasılığı düşecektir (Kağıtçıbaşı, 2004).

Hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın saldırganlık kişinin kendisine veya başkasına zarar veren bir davranış biçimini ortaya koymakta ve tasvip edilmeyen olumsuz bir sosyal beceriyi anlatmaktadır (Kırımoğu ve diğerleri, 2008).

Saldırganlık, genel olarak zarar verme amacıyla yapılan davranış olmakla birlikte, araştırmacılarca çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Saldırganlığın yaygın olarak ele alınan bir sınıflandırma şekli, ilişkisel saldırganlığa karşı açık saldırganlıktır. İlişkisel saldırganlık, bir çocuğun arkadaş ilişkileri ve bir gruba dahil olmayla ilişkili duygularına zarar vermeyi amaçlayan davranışlardır. Açık saldırganlık ise, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, tehditler ve gözdağı verme aracılığıyla zarar vermeye yönelik davranışları içermektedir (Crick ve Gropter, 1995).

Saldırganlıkla ilgili başka bir sınıflandırma, reaktif saldırganlığa karşı proaktif saldırganlıktır. Reaktif saldırganlık, genellikle yanlış algılanan bir tehdide karşılık verilen otomatik ve savunma amaçlı bir tepki olarak tanımlanmaktadır (McAdams ve Lambie, 2003). Reaktif saldırganlığın dürtüsel olması yapılan davranışın kasıtlı olma olasılığının düşük olduğunu gösterir (Poilin ve Boivin, 2000). Reaktif saldırganlık herhangi bir kışkırtmaya karşı öfke patlamaları içermektedir. Proaktif saldırganlık ise, bir kışkırtma ya da öke gerektirmeyen hedefe yönelik bir tepkidir (Vitaro, Gendreau, Tremblay ve Oligny, 1998).

Buss (1961), saldırganlığı üç boyut olarak sınıflandırmıştır. Bunlar; a) fiziksel ya da sözel saldırganlık, b) aktif ya da pasif saldırganlık, c) doğrudan ya da dolaylı saldırganlıktır. İttirmek, baskı yapmak, çekiştirmek, vurmak, ısırmak gibi davranışlar fiziksel saldırganlığa örnek olarak gösterilirken, sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiyi incitmek ve ona zarar vermek ise, sözel saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Aktif saldırganlık, amaca yönelik bir davranış olup, bu davranış biçiminde saldırganın kurbana acı çektirme ve canını yakma amacı esastır. Pasif saldırganlık ise karşıdaki kişiyi aktif olarak tahrip etmek yerine onun amacını gerçekleştirmesine engel olmak olarak tanımlanabilir. Doğrudan saldırganlık karşıdaki kişiyi kışkırtmaya ya da öfkelenmesine neden olabilecek zararlı uyaranların direkt olarak karşıdaki kişiye gönderilmesi sonucunda oluşan saldırganlık türü iken, dolaylı

saldırganlıkta ise dolambaçlı yollarla karşıdaki kişiye zarar verici uyaranların gönderilmesi söz konusudur (Akt. Bacıoğlu ve Özdemir, 2012).

Saldırganlık davranışı da insanın psikolojisinde yer alan bir davranış modelidir. Bu davranışın nedeni, nasıl oluştuğu, hangi olayların ve durumların buna zemin hazırladığı, en sık ne zaman ve hangi durumlarda görüldüğü gibi sorular hep cevaplanması gerekli olan sorulardır, ancak bilinen bir gerçek var ki o da, saldırgan kişiler kızgınlık ve öfke doludurlar. Öfke krizleri ve şiddet saldırılarıyla içlerindeki düşmanlığı dış dünyaya vururlar (Morgan, 2011).

Saldırgan davranışının meydana gelmesinde çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Bu faktörler tek başına etkili olabileceği gibi bir veya birkaç faktör aynı anda birleşerek saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir. (Şahan, 2007). Kimi kuramcılar saldırganlığın doğuştan gelen bir içgüdü olduğunu ve bu davranışı önlemenin mümkün olmadığını düşünürken, kimi kuramcılar ise saldırganlığın sonradan çevresel faktörlerle edinilen ve önlenebilir bir davranış olduğunu savunmaktadırlar (Tuzgöl, 1998).

Engellenme, zorlanma, rahatsız edilme ve saldırı insanları kızdırmak eğilimindedir ve bu kızgınlık duyguları saldırgan davranışı doğuran önemli bir öğeyi oluşturur (Freedman ve diğerleri, 1998). Anne babanın çocuğun davranışlarını, arzu ve isteklerini sürekli engellemesi çocukta saldırgan davranışın gelişmesine neden olur (Kılıçarslan, 2010). Engellenme duygusuna gösterilen en tipik davranışlardan birisi saldırganlıktır. Bireyi engelleyen nesne ya da kişiye yapılan saldırganlık, bazen duruma uyum yapmaya, bazen de uyumsuzluğa götürür. Bizi engelleyen kişi ya da olay gücümüzün dışında ise engellenme sonucu ortaya çıkan kızgınlık yer değiştirir ve gücümüzün yettiği kişi ve nesnelere yönelir (Cüceloğlu, 2005).

Horney'e göre, saldırganlık bir içsel güç değildir ve çevreden kazanılmaktadır (Yanbastı, 1990). Freud, insanlardaki saldırganlık eğilimini orijinal içgüdüsel bir özellik olarak görmektedir. Saldırganlık içgüdüsü, ölüm içgüdüsünden türemiştir ve onun en temel temsilcisidir (Nelson-Jones, 1982).

Öfke gibi saldırganlık da engellenme ya da kişinin kendisini engellenmiş olarak değerlendirmesinden kaynaklanır. Saldırganlığın anlatımı ve dışarı yansıtılması, bastırılmış duyguların açığa çıkması değil, öfkenin eyleme geçmesidir. Böylece saldırganlıkta bir hareket, eylem söz konusudur (Köknel, 2005).

Açlık, susuzluk gibi fizyolojik ya da sevgi, ilgi, dokunma gibi ruhsal gereksinimlerin karşılanmaması, insanı saldırgan hale getirebilmektedir (Ayan, 2007). Acı, can sıkıntısı, endişe, kaygı, baskı, korku, öfke, köpürme, aşırı sinir duyarlılığı, düşmanlık, kin, nefret vb. duygular da saldırganlığın ortaya çıkmasında tetikleyici olabilmektedirler (Köknel, 2000). Aile ortamı, okul ortamı, akran grubu, ekonomik ve kültürel çevrenin elverişsiz olması, olumsuz öğrenme deneyimleri, yetersiz iletişim ve etkileşim ortamında bulunulması saldırganlığın ortaya çıkmasında önemli risk faktörleri olarak düşünülebilir (Yıldız, 2004).

Bireylerin içinde yaşadıkları çevre, onların duygusal ve davranışsal gelişimine etki etmekte, özellikle sosyo-ekonomik çevre çocuğun davranış sorunu olan saldırganlık eğilimleri göstermesine sebep olabilmektedir. Çocuklar, yetişkinlerin ve diğer çocukların kendi saldırganlık dürtülerini nasıl kontrol ettiklerini izleyerek veya taklit ederek kendilerinin de nasıl davranacaklarını öğrenirler. Saldırgan davranışları ve şiddet eylemlerini içeren örneklerin ekonomik, eğitim ve kültür düzeyleri düşük olan toplum kesimlerinde bulunan erkekler arasında daha çok bulunduğu birçok araştırmada gözlenmiştir. Bunun sebebi eğitimsiz ve yoksul kesimin olumsuz örneklerden daha kolay etkilenip, saldırganlığı benimsemesidir (Köknel, 2000; Yavuzer, 2003).

2.1.2.2. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Saldırganlık farklı kuramlar tarafından da ele alınmıştır. Bu bölümde saldırganlık ile ilgili kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir.

2.1.2.2.1. Psikanalitik Kuram

Saldırganlıkla ilgili ilk kuramsal gelişme, saldırgan davranışı, insan ve hayvan doğasının doğuştan gelen, genetik kökenli bir içgüdünün dışavurumu olarak gören anlayıştır. Freud'un psikanaliz çerçevesinde geliştirdiği bu kuram, insanlarda ikili bir içgüdü olduğunu savunur. Buna göre, bireyin davranışı, iki temel güç tarafından yönetilir: Yaşam içgüdüsü (eros) ve ölüm içgüdüsü (thanatos). Eros, kişileri haz aramaya ve isteklerini gerçekleştirmeye yönlendirirken, thanatos benlik yıkımına yöneltir. Bu iki içgüdü, kişinin içinde hiç bitmeyen bir psikolojik çatışma yaratır. Bu

çatışma, yıkıcı gücün kişinin kendinden diğerlerine yöneltilmesiyle çözülür. Böylece, birey diğer bir kişiye saldırgan davranarak, kendi psikolojik dengesini korumuş olur (Ünlü, 2004).

Freud, yasam içgüdüsünün türevinin cinsellik, ölüm içgüdüsünün türevinin ise saldırganlık olduğunu savunur (Geçtan, 1993). Freud tarafından başlangıçta cinsel içgüdüye bağlanan saldırganlık, daha sonra ayrı bir içgüdü olarak yorumlanmış, doğuştan gelen cinsel içgüdüden ayrı olan ölüm içgüdüsünün varlığı kabul edilmiştir (Yanbasan, 1990). Freud'a göre saldırganlık, aslında insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin, dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşır ve onlara karşı yıkıcı davranır, çünkü kendini yok etme isteği yaşam içgüdülerinin gücü tarafından engellenmiştir (Geçtan, 1989).

Psikanalitik kurama göre, insanda saldırganlık dürtüsü ya da içgüdüsü doğuştan itibaren bulunmaktadır. İnsanlar, kendilerini aç, susuz ya da cinsel olarak uyarılmış hissedebildikleri gibi, saldırgan da hissedebilirler. Başka dürtülerle olduğu kadar, saldırganlık duyguları ile de bağlantı kurulabilecek ve bilinen hiçbir fizyolojik mekanizmanın bulunmamasına karşın, saldırganlık temel dürtülerden biri olarak kabul edilir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998).

2.1.2.2.2. Etiyolojik Kuram

Freud'un saldırganlığı, bir içgüdü olarak ele alan görüşü, hayvansal davranışı doğal ortamlarında gözlemleyen etologların çalışmalarıyla bağlantılandırılabilir. Bazı etologların görüşüne göre hem insanlar hem de hayvanlar doğuştan saldırgandır; ancak hayvanlar saldırgan itkilerini denetleyen mekanizmalar geliştirmiştir, oysa insanlar bunu geliştirememiştir (Akt. Durak, 2006).

Saldırgan davranışların kökenini biyolojik yapıya bağlayanlar yalnızca psikanalistler olmamıştır. Saldırganlığı hayvan davranışlarını gözlemleyerek inceleyen etologlar, saldırganlığın evrim süreci içinde önemli bir işlevi olduğunu öne sürmüşlerdir (Ulusoy, 2008).

Lorenz (1968) saldırganlığın insanın içinde var olan ve açığa çıkmak için ortam arayan enerjinin, dışsal etkinin yeterli olup olmamasına bağlı olmaksızın anlatım bulan bir uyarılmışlık hali olduğunu söylemektedir. Yani saldırganlık dış uyaranlardan

kaynaklanan bir tepki değildir. Bu nedenle saldırganlığın yöneldiği hedef de saldırganlığın hedefi değil gerekçesidir. Lorenz, insanların gerçekte savaş, haksızlık, zulüm, baskı gibi zorlayıcı ve engelleyici faktörler nedeniyle değil, saldırganlığa neden olan enerjilerini besledikleri için saldırgan olduklarını belirtmektedir (Akt. Sargın, 2008).

2.1.2.2.3. Engellenme- Saldırganlık Kuramı

Saldırganlık, doğuştan gelen içgüdüsel bir davranış değildir. Saldırganlık, amacı yöneldiği hedefe zarar vermek olan güdüsel bir davranıştır ve temelinde daima engellenmenin yarattığı bir dürtü durumu yatmaktadır. Böylece, engellenme-saldırganlık denencesine göre, saldırganlık, daima bir engellenmenin sonucudur ve engellenme daima bir tür saldırgan davranışa yol açmaktadır (Yıldırım, 2009).

İnsanoğlu doğuştan başlayarak birçok engellerle karşılaşır, zamanla karşılaştığı bu engellere karşı dayanıklılık geliştirir ve çeşitli tepki biçimleri kazanır. Gereksinimlerini doyurmak için beklemeyi, ertelemeyi, kimi gereksinimlerini bırakmayı, nesnelerini değiştirmeyi, kimi kez de saldırıya geçmeyi öğrenir. Bu öğrenme süreci toplumdan topluma, aileden aileye değişiklik gösterir. Giderek engellenmeye karşı oluşan dayanıklılık benliğin en güvenilir, en uyum yapıcı özeliği olur (Öztürk, 1998).

Engellenme duygusuna kendisini kaptıran her kişi her zaman bilinçli ve planlı hareket etmez. Saldırgan davranış, engellenme duygusuna yapılan tipik bir davranıştır. Saldırgan davranışların bazıları engellenme duygusunu ortaya çıkaran durumun kalkmasına yardımcı olur, bazıları ise durumu daha da kötüleştirir (Cüceloğlu, 2005).

2.1.2.2.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı, insan davranışlarının çevrenin belirleyicisi olduğu kadar çevrenin de insan davranışlarının belirleyicisi olduğunu kabul etmektedir (Nelson-Jones, 1982). Sosyal öğrenme kuramı saldırganlığı, öğrenilmiş bir tepki olarak görmektedir. Bu kurama göre, saldırganlık diğer tepkiler gibi gözlem ve taklit yoluyla öğrenilir ve olumlu biçimde pekiştirildiği zaman sıklığı artar. Sosyal öğrenme kuramı,

a) saldırganlığın, engellenme deneyimine gösterilebilecek çeşitli tepkilerden sadece biri olduğunu, b) saldırganlığın, dürtü benzeri özellikleri olmayan ve sonuç olarak davranışın beklenen sonuçlarından etkilenen bir tepki olduğunu öne sürer (Atkinson ve diğerleri, 2002).

Taklit saldırgan davranışların ortaya çıkmasında önemli bir etkendir. Bir çocuk veya ergen, saldırganlığını kontrol edemeyen ve bunu sağlıksız bir biçimde ifade eden insanlar gözlemlediğinde, saldırgan davranışları öğrenmesi daha kolay olmaktadır. Bireyin saldırgan davranışı başkalarının yaptığı davranışlar tarafından biçimlenir ve belirlenir (Freedman ve diğerleri, 1998).

Sürekli saldırgan davranış ve tutumla karşılaşan bir çocuğun, bunları bir davranış biçimi olarak benimseyip tekrarlamasının doğal olduğu düşünülebilir. Bu kuramı deneysel olarak doğrulayan Bandura ve çalışma arkadaşları, saldırgan davranan ana babaların çocuklarının birbirlerine ve oyuncaklarına karşı sert, kırıcı ve yıkıcı olduklarını göstermişleridir (Köknel, 2005).

Bandura ve Walters'in bulgularına göre, yüksek düzeyde engellenme, saldırgan davranışların pekiştirilmesi ve fiziksel ceza, saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fiziksel cezayı uygulayan ana-baba, çocuk için bir model oluşturmakta ve saldırganlığın artmasına neden olmaktadır (Özkalp, 2004).

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle İlgili Araştırmalar

Bu bölümde ülkemizde ve yurtdışında yapılan öfke ve öfke ifade tarzları ile ilgili yapılan betimsel çalışmalara yer verilmiştir. Literatür incelendiğinde cinsiyet, sınıf düzeyi, alan türü, akademik başarı, akılcı olmayan inançlar, aile içi şiddete maruz kalma, anne baba tutumları, anne baba eğitim düzeyi, anne baba evli ya da boşanmış oluşu gibi çeşitli değişkenler ile öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir.

Kılıçarslan (2000) yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 140 erkek ve 113 kız öğrenci oluşturmuştur. Kız öğrencilerin öfkeyi içte tutma düzeylerinin erkeklere göre anlamlı olarak daha yüksek çıktığı görülmüştür. Babanın eğitim

durumunda öfkeyi içte tutma düzeyiyle anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Algılanan anne tutumunun, öfkeyi içte tutma düzeylerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Fiyakalı (2008) anne babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, anne baba eğitim düzeyi ve algılanan anne baba tutumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırma grubu 454 kız ve 382 erkek olmak üzere toplam 836 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma sonucunda, anne babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları arasında cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı; fakat anne baba tutumlarına göre anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür.

Çivitci (2011) lise öğrencilerinde okul öfkesi boyutlarını (öfke yaşantısı, düşmanlık, yıkıcı ifade ve olumlu başa çıkma) yalnızlık açısından cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre incelemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, lise öğrencilerinin yalnızlık düzeylerine göre okul ortamındaki öfke yaşantısı ve düşmanlık düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığını ancak öfkenin yıkıcı ifade biçimi ve öfke ile olumlu başa çıkma düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Yalnızlık düzeyi yüksek olan kız öğrencilerin öfke yaşantısı düzeyleri yalnızlık düzeyi yüksek olan erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ancak, yalnızlık düzeylerine göre okul öfkesinin diğer boyutlarının (düşmanlık,yıkıcı ifade ve olumlu başa çıkma) cinsiyete göre farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu ise yalnızlık düzeyi yüksek 11. sınıf öğrencilerinin 9. ve 10. sınıflardaki öğrencilere göre okul ortamında öfkelerini daha yıkıcı bir biçimde ifade ettiklerini göstermiştir.

Özel bir okulda öğrenim gören 226'sı kız ve 288'i erkek olmak üzere toplam 514 lise son sınıf öğrencilerinin sürekli kızgınlık düzeyleri ve kızgınlık ifade tarzlarını incelendiği bir araştırmada, öğrencilerin kızgınlık düzeylerinin alan türü ve akademik başarı değişkenleri açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı, aile durumu değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kızgınlıklarını daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür (Annak, 2002).

Kısaç (1997) araştırmasında üniversite öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerini öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim merkezi türlerine

göre incelemiştir. Araştırma örneklemi 712 öğrenciden oluşmuştur.Elde edilen bulgular, öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim merkezleri ile sürekli öfke ve öfkeyi içe tutma düzeyleri arasında,öğrencilerin ailelerinin toplam aylık geliri ile öfkeyi dışa vurma düzeyleri arasında, öğrencilerin ana-baba eğitim düzeyi ile öfkeyi dışa vurma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Aynı araştırmada, öğrencilerin cinsiyetleri ile öfkelerini kontrol etmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve erkeklerin öfkelerini daha fazla kontrol ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Önem (2010) 509 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmada, öğrencilerin öfke ve öfke ifade biçimleri ile akılcı olmayan inançları arasında zayıf bir ilişki olduğunu ve akılcı olmayan inançların öfke ve öfke ifade biçimlerini anlamlı düzeyde açıklayabildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, öğrencilerin öfke ve öfke ifade biçimleri puan ortalamalarının cinsiyete ve yaş gruplarına göre farklılığı anlamlı bulunmamıştır.

Boman (2003) öfkenin duyuşsal, davranışsal ve bilişsel olarak cinsiyete göre farklılıklarını incelemiştir. Araştırma, lisede ilk yılını tamamlayan 102 öğrenci üzerinde gerçekleşmiştir. Araştırma sonucunda, öfke deneyimi açısından cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Kız öğrencilerin öfke duygularını erkek öğrencilere göre daha olumlu ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Erkek öğrencilerin öfke ile baş etmede daha yıkıcı oldukları görülmüştür.

Singer, Anglin, Song ve Lunghofer (1995) yaptıkları çalışmada, fiziksel şiddet, cinsel istismar, saldırı ve travma semptomlarının ergenlerin ruh sağlığı üzerinde o anki ve sonraki etkilerini incelemişlerdir. Araştırma örneklemi, yaşları on dört ile on dokuz arasında değişen toplam 3734 öğrenciden oluşmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, geçmiş zamanda maruz kalınan şiddet ile öfke arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Tangney (1996) yaptığı çalışmada 302 çocuk, 427 ergen, 176 üniversite öğrencisi ve 194yetişkin üzerinde utangaçlık ve suçluluk duyguları ile öfke tepkileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulguları, tüm yaş grupları içerisinde utangaçlık eğilimlerinin,öfke uyarımı ile oldukça yüksek korelasyon olduğunu göstermiştir. Öfkeli iken bireylerin yapıcı olmayan tepkiler verdiklerini ve genel olarak utangaçlık eğilimi gösteren kişilerin yaşanan öfke olaylarının uzun dönem sonuçları ile ilgili olarak,daha az utangaçlık eğilim olan kişilerden önemli ölçüde daha az iyimser olduklarını ortaya koymuştur.

Rice, Weaver, Kang, ve Howell (2008) çalışmalarında sürekli öfke, stres, öfke ifade tarzı, baş etme kaynakları ve okul bağlanmışlığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak ırk ve cinsiyetin ilköğretim öğrencilerinde bu ilişkilere dolaylı etkisini incelemişlerdir. Araştırma örneklemi dördüncü sınıfa devam eden 166 öğrenciden oluşmuştur. Elde edilen bulgular, okul bağlanmışlığının sosyal güven ve davranış kontrolü ile pozitif yönde, sürekli öfke, öfke-dışa ve stres puan düzeyleriyle negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca okul bağlanmışlık puan düzeyleri daha yüksek olan öğrencilerin cinsiyet ve ırkları gözetilmeksizin sürekli öfke ve öfke dışa puan düzeylerinin daha düşük ve davranış kontrolünün daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşın okul bağlanmışlık puan düzeyleri daha yüksek olan beyaz öğrencilerin stres puan düzeylerinin daha düşük ve sosyal güven düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Mahon, Yarcheski ve Yarcheski (2003) yaptıkları çalışmada, boşanmış ve boşanmamış aileden gelen ergenlerin öfke, anksiyete ve depresyon düzeylerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, anne babası boşanmış ergenlerin öfke düzeylerinin anne babası boşanmamış ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, anksiyete ve depresyon düzeylerin de ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

2.2.2. Saldırganlık İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde ülkemizde ve yurtdışında yapılan saldırganlık ile ilgili yapılan betimsel çalışmalara yer verilmiştir. Literatür incelendiğinde cinsiyet,yaş, sınıf düzeyi, okul türü, alan türü, akademik başarı, kendini açma ve empati, kendini algılama biçimi,çalışma ortamının uygunluğu, anne baba tutumları, anne baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi, anne babanın evli ya da boşanmış oluşu, anne babanın öz ya da üvey oluşu gibi çeşitli değişkenler ile saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir.

Öz (2007) araştırmasında ilköğretim I. kademe 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş, anne baba eğitim düzeyi, algılana akademik başarı, algılanan gelir düzeyi ve algılanan anne baba tutumu değişkenlerine göre incelmiştir. Araştırma örneklemini 328 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet ve algılanan akademik başarı

durumu değişkenine göre farklılaştığı; diğer değişkenlere göre ise anlamlı düzeyde farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

Tuzgöl (1998) çalışmasında ana-baba tutumları farklı olan 465 lise öğrencisinin cinsiyet, yaş, okul türü, anne-babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyine göre saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kızlarınkinden yüksek olduğu; genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin süper lise öğrencilerininkinden yüksek olduğu görülmüştür.

Efilti (2006) ortaöğretim kurumlarında okuyan 518 öğrenci ile yaptığı araştırmada, saldırganlık ve denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları okul türü, alan türü, sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı ve ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Demirhan (2002) kendini açma düzeyleri farklı olan genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 946 öğrenci oluşturmuştur. Elde edilen bulgular, genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, cinsiyet, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, anne ve babanın tutumunu algılama biçimine göre farklılaşma göstermektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, sınıf düzeyi, başarı düzeyi, kendini algılama biçimi, evde ders çalışma ortamının uygunluğu, ailenin gelir durumunu algılama biçimi, annenin çalışma durumu, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre farklılık göstermediği görülmüştür.

9-14 yaşları arasındaki toplam 520 ilköğretim öğrencisi ile yapılan bir araştırmada, öğrencilerin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, algılanan akademik başarı ve öfke arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda, öğrencilerin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, algılanan akademik başarı ve öfke arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur. Öfkenin, öğrencilerin saldırgan davranışları anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur (Bacıoğlu ve Özdemir, 2012).

Öztürk (2008) ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelemiştir. Araştırmanın grubu 537'si kız, 693'ü erkek

olmak üzere toplam 1230 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma sonucunda, ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumuna göre farklılaştığı çıkmıştır.

Eroğlu (2009) lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmaya 1294'ü lise, 948'i üniversite öğrencisi olmak üzere toplam 2242 öğrenci katılmıştır. Araştırma bulguları, lise öğrencilerinin saldırganlık puanları, üniversite öğrencilerinin saldırganlık puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ve hem lise hem de üniversiteye devam eden erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek olduğunu göstermiştir.

Ustabaş (2011) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin; saldırganlık düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını, ayrıca saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin cinsiyete, algılanan ekonomik düzeye, algılanan akademik başarı düzeyine, anne-baba ile birlikte kalıp kalmama durumuna, anne-baba birliktelik durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre değişip değişmediğini incelemiştir. Araştırma grubu, 306 kız 284 erkek olmak üzere toplam 590 öğrenciden oluşmuştur. Elde edilen bulgular, öğrencilerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeylerinin azaldığını, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyinin kız öğrencilerden daha yüksek olduğu ve saldırganlık düzeyinin algılanan ekonomik düzeye ve algılanan akademik başarı düzeyine, anne-baba ile birlikte kalıp kalmama ve anne-babanın birliktelik durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre değişmediğini göstermiştir.

Karahan, Özcan ve Ağlamaz (2009) yaptıkları çalışmada lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne-babanın birlikte ya da ayrı oluşu, anne-babanın öz ya da üvey oluşu ve yaşamda öncelik verilen en önemli değere göre değişip değişmediğini incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini 1223 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma sonucunda; anne-babası boşanmış olan, anne ya da babası üvey olan ve yaşamındaki en önemli değeri zengin olmak şeklinde belirten öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada bulgular, anne babaların tutumları ile adölesanların saldırganlık düzeyleri arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Anne babası otoriter ve ilgisiz tutuma sahip olan adölesanların saldırganlık eğilimleri yüksek, anne babası demokratik tutuma sahip adölesanların saldırganlık eğilimleri ise düşük çıkmıştır. Aynı araştırmada saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Erkek adölesanların kız adölesanlara göre daha saldırgan tutum sergiledikleri bulunmuştur (Yıldız ve Erci, 2011).

Crick ve Gropter (1995) ilişkisel saldırganlık, cinsiyet ve sosyal psikolojik uyum konulu çalışmalarında, ilişkisel saldırganlık ile cinsiyet ve psiko-sosyal uyum arasında ilişki olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Yapılan çalışmada, kız çocuklarının daha çok ilişkisel saldırganlık davranışı sergiledikleri görülmüştür. Erkek çocuklarının ise daha çok açık saldırgan eğilimli davranışlar sergiledikleri görülmüştür.

Pakaslahti, Asplund-Peltola ve Keltikangas-Jarvinen (1996) yaptıkları çalışmada saldırgan ve saldırgan olmayan çocukların ebeveynleri arasındaki problem çözme stratejilerindeki farklılıkları incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, hem saldırgan olan çocukların hem de saldırgan olmayan çocukların ebeveynleri,çocuklarına sosyal problemleri çözmelerinde yardımcı olurken, saldırgan olan çocukların anne-babalarının daha ilgisiz tutum sergiledikleri ve cezalandırma taraftarı oldukları görülmüştür. Araştırma sonuçları, çocukların sosyal davranışlarının gelişiminde babalarının sosyal problem çözme stratejileri ve ebeveyn rollerinin önemli olduğunun ileri sürülebileceğini ortaya çıkarmıştır.

Ohbuchi, Ohno ve Mukai (2001) bireylerin kendini açma ve empati ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada elde edilen bulgular, kişinin korkusunu açıklaması ve olumsuz duygularını belli etmesinin, karşısındaki kişide empati uyandırmanın yanı sıra saldırganlık eğiliminin de azalmasına yol açtığını göstermiştir. Ayrıca saldırganlık kurbanı konumundaki kişinin çekiciliğinin de saldırganlık eğilimini etkilediği, erkek katılımcıların çekici bayana karşı daha az saldırgan davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Attili (1985) çalışmasında, çocuklukta saldırganlığı etkileyen faktörleri incelemiştir. Çalışma sonucunda, çocuklarda saldırganlığı, kişilik özelliklerinin, cinsiyetin, yakın aile çevresi ve diğer büyüklerle olan ilişkilerin, ev ortamlarının,

yetiştiği toplumun saldırganlığa takındığı tavrın etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca çocuğun kurban olarak seçtiği yaşıtının kişiliği ve onunla olan yakınlık derecesinin de saldırganlık davranışını etkilediği görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel teknikler konusunda bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2009).

3.2. Çalışma Evreni ve Örneklem

Araştırma evrenini, 2012-2013 eğitim öğretim yılında Konya ili Karatay ilçesinde bulunan ortaokulların sekizinci sınıfına devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Farklı soyo-ekonomik düzeydeki semtlerde bulunan bu kurumlardan random örnekleme yöntemi ile öğrenci seçilmiş ve araştırmanın örneklemini, 360 kız ve 363 erkek olmak üzere toplam 723 öğrenci oluşturmuştur. Bazı maddelerin cevaplanmadığı veya geçersiz cevap verildiği formların değerlendirme dışı bırakılmasıyla örneklem oluşturulmuştur.

Örneklemi oluşturan okullar ve öğrenci sayılarına göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Örneklemi Oluşturan Okullar ve Cinsiyetlere Göre Öğrenci Sayıları

Okul Adı	**Cinsiyet**		**Toplam**
	Kız	**Erkek**	
Saraçoğlu Ahmet Haşhaş İ.Ö.O.	42	45	87
Yaşar Doğu Ortaokulu	40	38	78
23 Nisan Egemenlik Ortaokulu	67	70	137
Karma Ortaokulu	70	75	145
Hürriyet Ortaokulu	42	35	77
İsacan Bezirci Ortaokulu	64	66	130
Mehmet Bayır İ.H. Ortaokulu	35	34	69
Toplam	360	363	723

Tablo 1'de görüldüğü gibi, örneklem grubunu Saraçoğlu Ahmet Haşhaş İlköğretim Okulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 42 kız, 45 erkek; Yaşar Doğu Ortaokulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 40 kız, 38 erkek; 23 Nisan Egemenlik Ortaokulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 67 kız, 70 erkek; Karma Ortaokulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 70 kız, 75 erkek; Hürriyet Ortaokulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 42 kız, 35 erkek; İsacan Bezirci Ortaokulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 64 kız, 66 erkek; Mehmet Bayır İmam Hatip Ortaokulu'nun 8. sınıf öğrencilerinden 35 kız, 34 erkek; toplam 360 kız ve 363 erkek olmak üzere 723 öğrenci oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin öfke düzeyini belirlemek amacıyla Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği, saldırganlık düzeyini belirlemek amacıyla Saldırganlık Ölçeği ve öğrencilerle ilgili demografik bilgileri edinmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği

Durumluluk–Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeği ile ilgili çalışmalar, Charles D. Spielberger ve grubu tarafından 1980 başlarında başlatılmıştır. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Alt Ölçeklerinin Türkçe'ye uyarlanma çalışmaları Özer (1994) tarafından yapılmıştır. Sürekli Öfke ölçeğinin yönergesinde kişinin genelde kendisini

nasıl hissettiği; Öfke İfade Tarzı ölçeğinde ise genelde ne sıklıkta sözü edilen şekilde davrandığını belirtmesi istenmektedir. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeklerindeki her madde düzdür. Ölçekte yer alan maddeler öfkenin yokluğundan değil, varlığından hareketle ölçüm yaparlar (Özer, 1994).

Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeği 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçek puanlanırken, 'Hiç Tanımlamıyor' cevabı için 1; 'Biraz Tanımlıyor' cevabı için 2, 'Oldukça Tanımlıyor' cevabı için 3, 'Tamamen Tanımlıyor' cevabı için 4 puan verilmektedir. Ölçeğin ilk 10 maddesi sürekli öfke düzeyini ölçerken, diğer 24 madde ise bireylerin öfke tarzlarını (öfke-içte, öfke-dışa ve öfke-kontrol alt boyutları) belirlemektedir. Sürekli öfkeden alınan yüksek puanlar, öfke düzeyinin yüksek olduğunu; öfke-içte ölçeğindeki yüksek puanlar, öfkenin bastırılmış olduğunu; öfke-dışa ölçeğindeki yüksek puanlar, öfkenin kolayca ifade ediliyor olduğunu ve öfke-kontrol ölçeğindeki yüksek puanlar ise öfkenin kontrol edilebildiğini göstermektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Sürekli Öfke'den alınan yüksek puanlar, öfke düzeyinin yüksek olduğunu; Öfke Kontrol ölçeğindeki yüksek puanlar öfkenin kontrol edilebildiğini; Öfke Dışta ölçeğindeki yüksek puanlar, öfkenin kolayca ifade edilebildiğini ve Öfke İçte ölçeğindeki puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu göstermektedir (Esen ve Çelikkaleli, 2008).

Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ve Özer(1994) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği'nin güvenirlik çalışmalarında her bir alt ölçek için ayrı ayrı iç tutarlık kat sayısı hesaplanmıştır. Buna göre iç tutarlılık katsayıları; " Sürekli Öfke" boyutu için.79; "Kontrol Altına Alınmış Öfke" boyutu için .84;"Dışa Vurulmuş Öfke" boyutu için .78 ve "Bastırılmış Öfke" boyutu için ise .62'dir. Bu araştırma kapsamında toplanan veriler ile yapılan analizde iç tutarlık katsayıları sırasıyla " Sürekli Öfke" boyutu için .79; "Kontrol Altına Alınmış Öfke" boyutu için .84; "Dışa Vurulmuş Öfke" boyutu için .72 ve "Bastırılmış Öfke" boyutu için ise .72'dir (Esen ve Çelikkaleli, 2008).

Bilge (1996) tarafından 93 üniversite öğrencisi ile yapılan testin tekrar çalışmasında elde edilen korelasyon katsayıları Sürekli Öfke için 0,83, İçe Yönelik Öfke için 0,71, Dışa Yönelik Öfke için 0,80 ve Öfke Kontrolü için 0,82 olarak bulunmuştur. Yılmaz (2004) ölçeği, test tekrar test güvenirliği için 105 kişilik bir gruba üç hafta ara

ile uygulamıştır. Elde edilen korelasyon katsayıları şu şekildedir: Sürekli Öfke 0,93, İçe Yönelik Öfke 0,77, Dışa Yönelik Öfke 0,86, Öfke Kontrolü 0,90 (Akt. Gültekin, 2008).

3.3.2. Saldırganlık Ölçeği

Kocatürk (1982) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri'nden yararlanılarak Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen Saldırganlık Ölçeği, gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yönelik 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 30 maddesi saldırganlık içerikli, 15 maddesi ise saldırgan içerikli olmayan maddelerdir. Ölçek 5'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Birey okuduğu ifadenin kendine ne derece uygun olduğunu belirtmek için (5) Her Zaman, (4) Sıklıkla, (3) Ara sıra, (2) Nadiren, (1) Hiçbir Zaman seçeneklerinden birini işaretlemektedir. Ölçeğin 13 maddesi olumsuz ifadelerden oluştuğu için puanlaması da tersine çevrilerek yapılmaktadır. Tersine çevrilen maddeler ve diğer maddelerin toplamı kişinin saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Test puanının yüksekliği saldırganlık düzeyinin yüksek olduğunu, test puanının düşüklüğü ise saldırganlık düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir (Tuzgöl, 1998).

Saldırganlık Ölçeği'nin geçerlik çalışmasında Tuzgöl (1998) çalıştığı lisede derslere giren 20 öğretmenle görüşerek saldırgan davranışlar gösteren öğrencileri tespit etmiştir. Çalışmada en az üç öğretmenin saldırgan olarak tanımladığı 45 öğrenci belirlenmiş ve bu öğrencilere Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. Daha önce uygulama yapılan 45 kişilik saldırgan olarak tanımlanmamış bir grup ile saldırgan olarak tanımlanmış grubun puan ortalamaları arasındaki fark t testi kullanılarak incelenmiş ve arada anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece ölçeğin saldırgan davranışları ölçtüğü yönünde sonuca varılmıştır.

Tuzgöl (1998) tarafından yapılan testin tekrarı güvenirlik çalışmasında Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayısı r: 0,85 bulunmuştur. Ayrıca ölçeğe ait Cronbach güvenirlik katsayısı .71 olarak saptanmıştır. Bu değerler ölçeğin kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Şahan (2007) saldırganlık ölçeğinin güvenirlik çalışmasını testin tekrarı yöntemi ile yapmış ve saldırganlık ölçeğine ait güvenirlik katsayısını .89 olarak bulmuştur.

Ayrıca, Cronbach Alfa güvenirlik katsayısın 0.82 olarak saptanmıştır. Bu bulgular sonucu saldırganlık ölçeğinin araştırmada kullanılabilir olduğu kabul edilmiştir.

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

"Kişisel Bilgi Formu", örneklemi oluşturan öğrencilerle ilgili ailesel ve kişisel bilgileri edinmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formla öğrencilerin cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne babanın sağ ya da ölü olma durumu, algılanan anne baba tutumları, anne baba eğitim durumu, anne baba birlikte veya ayrı olma durumu ve ailede şiddet görüp görmeme durumu ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Veri toplama işlemi, sınıf ortamında toplu bir biçimde öğrencilere araştırmanın konusu ve veri toplama araçları ile ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra gerçekleştirilmiştir. İlgili araçlar, okul rehberlik servisleri ile işbirliği sonucu öğrencilerin uygun dersleri tespit edilerek araştırmacının kendisi tarafından uygulanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve bulgular araştırmanın amacına uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur.

Her bağımsız değişkene ait grupların puan ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. İki grup arasındaki farkı belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t-testi, ikiden fazla grup arasındaki farkı belirlemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişki ise Pearson Korelasyon Analizi ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçların yorumunda 0,05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan öğrencilerden ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek için öncelikle frekans analizlerine yer verilmiştir. Öğrencilerin öfke ve saldırganlık düzeylerini belirlemek için ölçeklerden elde edilen puanların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Sırasıyla öfke ve saldırganlık düzeylerinin demografik değişkenlerle ilişkisini belirlemek üzere iki gruplu değişkenlerde t-testi, ikiden fazla gruplu değişkenlerde anova testi ve ek olarak post hoc analizleri uygulanmıştır. Tüm bulgular araştırma sorularının sırasına göre verilmiştir.

4.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Puanları İle Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı puanları ile saldırganlık puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke ifade Tarzı Puanları İle Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişkinin Korelasyon Katsayıları

		Saldırganlık Puanı	**Sürekli Öfke**	**Dışa Vurulan Öfke**	**İçte Tutulan Öfke**	**Kontrol Altına Alınmış Öfke**
Saldırganlık Puanı	r	1,000				
	p	0,000				
Sürekli Öfke	r	0,607**	1,000			
	p	0,000	0,000			
Dışa Vurulan Öfke	r	0,591**	0,734**	1,000		
	p	0,000	0,000	0,000		
İçte Tutulan Öfke	r	0,448**	0,496**	0,500**	1,000	
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	
Kontrol Altına Alınmış Öfke	r	-0,415**	-0,383**	-0,429**	-0,146**	1,000
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tablo 2'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke puanları ile saldırganlık puanları arasında istatistiksel açıdan pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r=0.607; p=0,000<0.05). Buna göre öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri arttıkça saldırganlık puanı artmaktadır.

Öğrencilerin dışa vurulan öfke puanları (r=0.591), içte tutulan öfke puanları (r=0.448) ve kontrol altına alınmış öfke puanları (r=-0.415) ile saldırganlık puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur (p<0.05). Buna göre öğrencilerin dışa vurulan öfke düzeyi ve içte tutulan öfke düzeyleri arttıkça saldırganlık puanı artmakta; kontrol altına alınmış öfke düzeyi arttıkça saldırganlık puanı azalmaktadır.

4.2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Öğrencilerin Cinsiyete Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	**n**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**p**
Sürekli Öfke	Kız	360	22,439	6,206	-2,053	**0,040**
	Erkek	363	23,375	6,051		
Dışa Vurulan Öfke	Kız	360	16,514	4,881	-1,405	0,160
	Erkek	363	17,033	5,052		
İçte Tutulan Öfke	Kız	360	15,192	4,120	-1,219	0,223
	Erkek	363	15,557	3,925		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Kız	360	20,556	4,886	-1,569	0,117
	Erkek	363	21,141	5,135		
Saldırganlık	Kız	360	116,003	24,384	-5,456	**0,000**
	Erkek	363	125,485	22,308		

Tablo 3'teki sonuçlarda görüldüğü gibi öğrencilerin sürekli öfke puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur (t=-2. 053; p=0.040<0,05). Erkek öğrencilerin sürekli öfke puanları ($\bar{x}$=23,375), kız öğrencilerin sürekli öfke puanlarından ($\bar{x}$=22,439) yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin

dışa vurulan öfke (t=-1,405), içte tutulan öfke (t=-1,219), kontrol altına alınmış öfke (t=-1,569) puanları ortalamalarının ise cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur (p>0,05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (t=-5,456; p=0,000<0,05). Erkek öğrencilerin saldırganlık puanı ($\overline{x}$=125,485), kız öğrencilerin saldırganlık puanından ($\overline{x}$=116,003) yüksek bulunmuştur.

4.3. Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ile Saldırganlık Ölçeğinden aldığı puanların ailenin gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	**n**	**$\overline{x}$**	**Ss**	**F**	**p**	**Fark**
Sürekli Öfke	Çok İyi	28	24,821	6,555	2,128	0,095	
	İyi	393	22,659	6,222			
	Orta	259	22,815	5,884			
	Zayıf	43	24,512	6,419			
Dışa Vurulan Öfke	Çok İyi	28	16,821	5,657	2,361	0,070	
	İyi	393	16,646	4,987			
	Orta	259	16,641	4,655			
	Zayıf	43	18,721	5,897			
İçte Tutulan Öfke	Çok İyi	28	16,893	4,349	2,007	0,112	
	İyi	393	15,158	4,052			
	Orta	259	15,583	3,975			
	Zayıf	43	15,116	3,698			
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Çok İyi	28	21,357	6,214	2,797	**0,039**	**2 > 4**
	İyi	393	21,219	5,106			
	Orta	259	20,510	4,774			
	Zayıf	43	19,186	4,431			
Saldırganlık	Çok İyi	28	129,893	28,495	5,786	**0,001**	**4 > 2** **4 > 3**
	İyi	393	118,478	24,980			
	Orta	259	121,425	20,725			
	Zayıf	43	131,721	23,319			

Tablo 4'teki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (F=2,128),dışa vurulan öfke (F=2,361) ve içte tutulan öfke (F=2,007) puan ortalamalarının ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0. 05).

Ancak kontrol altına alınmış öfke puanları ortalamalarının ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur (F=2,797; p=0,039<0. 05). Farkın kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda ailesinin maddi durumunu iyi olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanları ($\overline{x}$=21,219), ailesinin maddi durumu zayıf olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanlarından ($\overline{x}$=19,186) yüksek bulunmuştur.

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur (F=5,786; p=0.001<0.05). Farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve ailesinin maddi durumu zayıf olan öğrencilerin saldırganlık puanları ($\overline{x}$=131,721), ailesinin maddi durumu iyi olan ($\overline{x}$=118,478) ve ailesinin maddi durumu orta olan öğrencilerin saldırganlık puanlarından ($\overline{x}$=121,425) yüksek bulunmuştur.

4.4. Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	**n**	$\overline{\mathbf{x}}$	**Ss**	**t**	**p**
Sürekli Öfke	Evet	707	22,864	6,098	-1,296	0,196
	Hayır	16	24,875	7,856		
Dışa Vurulan Öfke	Evet	707	16,782	4,962	0,274	0,784
	Hayır	16	16,438	5,501		
İçte Tutulan Öfke	Evet	707	15,338	3,996	-1,635	0,102
	Hayır	16	17,000	5,020		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Evet	707	20,806	5,032	-1,534	0,126
	Hayır	16	22,750	4,025		
Saldırganlık	Evet	707	120,528	23,747	-1,772	0,077
	Hayır	16	131,188	25,740		

Tablo 5'teki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (t=-1,296), dışa vurulan öfke (t=0,274), içte tutulan öfke (t=-1,635) ve kontrol altına alınmış öfke (t=-1,534) puanları ortalamalarının aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0,05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (t=-1,772; p=0,077>0,05).

4.5. Öğrencilerin Anne Baba Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların anne sağ ya da ölü olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Öğrencilerin Anne Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	**n**	$\overline{\mathbf{x}}$	**Ss**	**t**	**p**
Sürekli Öfke	Sağ	712	22,885	6,150	-0,841	0,401
	Ölü	11	24,455	5,646		
Dışa Vurulan Öfke	Sağ	712	16,742	4,969	-1,436	0,151
	Ölü	11	18,909	4,847		
İçte Tutulan Öfke	Sağ	712	15,361	4,030	-0,745	0,456
	Ölü	11	16,273	3,717		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Sağ	712	20,822	5,028	-1,191	0,234
	Ölü	11	22,636	4,130		
Saldırganlık	Sağ	712	120,629	23,832	-1,220	0,223
	Ölü	11	129,455	22,796		

Tablo 6'daki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (t=-0,841), dışa vurulan öfke (t=-1,436), içte tutulan öfke (t=-0,745) ve kontrol altına alınmış öfke (t=-1,191) puanları ortalamalarının anne yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0,05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının anne yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (t=-1,220; p=0,223>0,05).

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların baba sağ ya da ölü olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

Öğrencilerin Baba Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	**n**	$\overline{x}$	**Ss**	**t**	**p**
Sürekli Öfke	Sağ	703	22,866	6,132	-1,101	0,271
	Ölü	20	24,400	6,476		
Dışa Vurulan Öfke	Sağ	703	16,734	4,925	-1,301	0,319
	Ölü	20	18,200	6,363		
İçte Tutulan Öfke	Sağ	703	15,350	4,033	-0,986	0,324
	Ölü	20	16,250	3,697		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Sağ	703	20,910	5,023	1,946	0,052
	Ölü	20	18,700	4,438		
Saldırganlık	Sağ	703	120,411	23,804	-2,365	**0,018**
	Ölü	20	133,150	21,673		

Tablo 7'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (t=-1,101), dışa vurulan öfke (t=-1,301), içte tutulan öfke (t=-0,986) ve kontrol altına alınmış öfke (t=1,946) puanları ortalamalarının baba yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0,05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının baba yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur (t=-2,365; p=0,018<0,05). Babası vefat etmiş olan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\overline{x}$=133,150), babası sağ olan öğrencilerin saldırganlık puanından ($\overline{x}$=120,411) yüksek bulunmuştur.

4.6. Öğrencilerin Anne Baba Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların anne babanın evli ya da boşanmış olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

Öğrencilerin Anne Baba Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	**n**	**$\overline{x}$**	**Ss**	**t**	**p**
Sürekli Öfke	Evli	682	22,862	6,121	-0,831	0,406
	Boşanmış	41	23,683	6,517		
Dışa Vurulan Öfke	Evli	682	16,783	4,983	0,186	0,852
	Boşanmış	41	16,634	4,815		
İçte Tutulan Öfke	Evli	682	15,336	4,013	-1,064	0,288
	Boşanmış	41	16,024	4,216		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Evli	682	20,853	5,072	0,090	0,913
	Boşanmış	41	20,781	4,053		
Saldırganlık	Evli	682	120,233	23,796	-2,450	**0,015**
	Boşanmış	41	129,585	22,830		

Tablo 8'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (t=-0,831), dışa vurulan öfke (t=0,186), içte tutulan öfke (t=-1,064), kontrol altına alınmış öfke (t=0,090) puanları ortalamalarının anne baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur (p>0,05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının anne baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur (t=-2,450; p=0,015<0,05). Anne babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\overline{x}$=129,585), anne babası evli olan öğrencilerin saldırganlık puanından ($\overline{x}$=120,233) yüksek bulunmuştur.

4.7. Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların annenin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmış ve sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	**n**	$\overline{\mathbf{x}}$	**Ss**	**F**	**p**
Sürekli Öfke	Okuryazar Değil	29	22,828	7,127	0,852	0,513
	Okuryazar	25	23,640	5,964		
	İlkokul Mezunu	456	22,651	6,098		
	Ortaokul Mezunu	117	23,410	6,043		
	Lise Mezunu	66	23,924	5,967		
	Üniversite Mezunu	30	22,100	6,779		
Dışa Vurulan Öfke	Okuryazar Değil	29	17,931	6,546	0,741	0,593
	Okuryazar	25	16,480	3,743		
	İlkokul Mezunu	456	16,572	4,954		
	Ortaokul Mezunu	117	17,282	4,740		
	Lise Mezunu	66	16,758	4,788		
	Üniversite Mezunu	30	17,033	5,720		
İçte Tutulan Öfke	Okuryazar Değil	29	15,414	3,978	0,609	0,693
	Okuryazar	25	15,920	2,914		
	İlkokul Mezunu	456	15,241	4,086		
	Ortaokul Mezunu	117	15,291	3,878		
	Lise Mezunu	66	16,000	4,304		
	Üniversite Mezunu	30	15,867	3,954		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Okuryazar Değil	29	21,379	5,815	1,165	0,325
	Okuryazar	25	22,080	4,132		
	İlkokul Mezunu	456	21,009	5,024		
	Ortaokul Mezunu	117	20,299	5,221		
	Lise Mezunu	66	19,955	4,695		
	Üniversite Mezunu	30	21,000	4,526		
Saldırganlık	Okuryazar Değil	29	124,759	25,979	0,562	0,729
	Okuryazar	25	122,120	17,045		
	İlkokul Mezunu	456	119,796	23,708		
	Ortaokul Mezunu	117	121,214	22,482		
	Lise Mezunu	66	123,727	23,890		
	Üniversite Mezunu	30	122,200	32,650		

Tablo 9'daki sonuçlarda görüldüğü gibi öğrencilerin sürekli öfke (F=0,852), dışa vurulan öfke (F=0,741), içte tutulan öfke (F=0,609) ve kontrol altına alınmış öfke

(F=1,165) puanları ortalamalarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0. 05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamaları annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermemiştir (F=0,562; p=0,729>0.05).

4.8. Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmış ve sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	**n**	$\overline{\mathbf{x}}$	**Ss**	**F**	**p**
Sürekli Öfke	Okuryazar Değil	16	22,250	7,716	0,221	0,954
	Okuryazar	18	22,389	6,079		
	İlkokul Mezunu	310	22,948	6,347		
	Ortaokul Mezunu	134	22,552	6,053		
	Lise Mezunu	139	23,137	5,640		
	Üniversite Mezunu	106	23,132	6,144		
Dışa Vurulan Öfke	Okuryazar Değil	16	17,188	6,400	0,112	0,990
	Okuryazar	18	16,556	5,426		
	İlkokul Mezunu	310	16,636	5,142		
	Ortaokul Mezunu	134	16,873	4,752		
	Lise Mezunu	139	16,878	4,564		
	Üniversite Mezunu	106	16,896	5,035		
İçte Tutulan Öfke	Okuryazar Değil	16	14,188	4,475	1,218	0,299
	Okuryazar	18	15,056	3,058		
	İlkokul Mezunu	310	15,116	4,105		
	Ortaokul Mezunu	134	15,470	3,842		
	Lise Mezunu	139	15,518	4,062		
	Üniversite Mezunu	106	16,057	4,011		

(Tablo 10 Devamı)

Kontrol Altına Alınmış Öfke	Okuryazar Değil	16	22,563	5,215	0,900	0,480
	Okuryazar	18	22,111	3,394		
	İlkokul Mezunu	310	20,690	5,049		
	Ortaokul Mezunu	134	20,948	5,215		
	Lise Mezunu	139	21,086	4,947		
	Üniversite Mezunu	106	20,406	4,968		
Saldırganlık	Okuryazar Değil	16	123,125	29,745	0,641	0,668
	Okuryazar	18	122,667	13,818		
	İlkokul Mezunu	310	120,755	23,698		
	Ortaokul Mezunu	134	118,410	22,957		
	Lise Mezunu	139	123,223	23,850		
	Üniversite Mezunu	106	119,859	25,707		

Tablo 10'daki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (F=0,221), dışa vurulan öfke (F=0,112), içte tutulan öfke (F=1,128), kontrol altına alınmış öfke (F=0,900) puanları ortalamalarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0. 05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (F=0,641; p=0,668>0.05).

4.9. Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların anne baba tutumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) ve post-hoc analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11

Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	**n**	**$\overline{x}$**	**Ss**	**F**	**p**	**Fark**
Sürekli Öfke	Anlayışlı-demokratik	517	21,849	5,881	31,372	**0,000**	**2 > 1** **3 > 1**
	Baskıcı-otoriter	187	25,300	6,069			
	İlgisiz-kayıtsız	19	28,211	4,467			
Dışa Vurulan Öfke	Anlayışlı-demokratik	517	16,060	4,700	25,168	**0,000**	**2 > 1** **3 > 1** **3 > 2**
	Baskıcı-otoriter	187	18,225	4,998			
	İlgisiz-kayıtsız	19	21,947	5,902			
İçte Tutulan Öfke	Anlayışlı-demokratik	517	14,824	3,823	17,788	**0,000**	**2 > 1**
	Baskıcı-otoriter	187	16,765	4,132			
	İlgisiz-kayıtsız	19	16,684	4,877			
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Anlayışlı-demokratik	517	21,379	4,974	11,467	**0,000**	**1 > 2** **1 > 3**
	Baskıcı-otoriter	187	19,679	4,826			
	İlgisiz-kayıtsız	19	17,947	5,359			
Saldırganlık	Anlayışlı-demokratik	517	116,371	22,164	34,617	**0,000**	**2 > 1** **3 > 1**
	Baskıcı-otoriter	187	131,102	23,856			
	İlgisiz-kayıtsız	19	138,526	28,453			

Tablo 11'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke puanları ortalamalarının anne babanın tutumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur (F=31,372; p=0,000<0. 05). Farkın kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke puanları ($\overline{x}$=25,300) ve anne baba tutumunu ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke puanları ($\overline{x}$=28,211), anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke puanlarından ($\overline{x}$=21,849) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin dışa vurulan öfke puanları ortalamalarının anne baba tutumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (F=25,168; p=0,000<0. 05). Farkın kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin dışa vurulan öfke puanları ($\overline{x}$=18,225) ve anne baba tutumunu ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin dışa

vurulan öfke puanları (x=21,947), anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin dışa vurulan öfke puanlarından (x=16,060) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin içte tutulan öfke puanları ortalamalarının anne baba tutumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (F=17,788; p=0,000<0. 05). Farkın kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin içte tutulan öfke puanları ($\overline{x}$=16,765), anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin içte tutulan öfke puanlarından ($\overline{x}$=14,824) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanları ortalamalarının anne baba tutumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (F=11,467; p=0,000<0. 05). Farkın kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanları ($\overline{x}$=21,379), anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanları (x=19,679) ile anne baba tutumunu ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanlarından (x=17,947) yüksek bulunmuştur.

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının anne babanın tutumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (F=34,617; p=0<0.05). Farkın kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\overline{x}$=131,102) ve anne baba tutumunu ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\overline{x}$=138,526), anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puanından ($\overline{x}$=116,371) yüksek bulunmuştur.

4.10. Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların ailede şiddet görme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12

Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	**n**	**$\bar{x}$**	**Ss**	**t**	**p**
Sürekli Öfke	Evet	29	26,448	6,345	3,188	**0,001**
	Hayır	694	22,761	6,094		
Dışa Vurulan Öfke	Evet	29	18,793	5,852	2,238	**0,026**
	Hayır	694	16,690	4,917		
İçte Tutulan Öfke	Evet	29	16,414	3,822	1,420	0,156
	Hayır	694	15,331	4,030		
Kontrol Altına Alınmış Öfke	Evet	29	20,448	4,867	-0,439	0,661
	Hayır	694	20,866	5,027		
Saldırganlık	Evet	29	133,586	26,387	2,974	0,003
	Hayır	694	120,228	23,582		

Tablo 12'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (t=3,188) ve dışa vurulan öfke (t=2,238) puanları ortalamalarının ailede şiddet görme durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur (p<0,05). Aile içi şiddete maruz kalan öğrencilerin sürekli öfke puanları ($\bar{x}$=26,448) ile dışa vurulan öfke puanları ($\bar{x}$=18,793) aile içi şiddete maruz kalmayan öğrencilerin sürekli öfke puanları ($\bar{x}$=22,761) ve dışa vurulan öfke puanlarından ($\bar{x}$=16,690) yüksek bulunmuştur.

Ancak öğrencilerin içte tutulan öfke (t=1,420) ile kontrol altına alınmış öfke (t=-0,439) puanları ortalamalarının ailede şiddet görme durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0,05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının ailede şiddet görme durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur (t=2,974; p=0,003<0,05). Aile içi şiddete maruz kalan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\bar{x}$=133,586), aile içi şiddete maruz kalmayan öğrencilerin saldırganlık puanından (x=120,228) yüksek bulunmuştur.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Ölçeği ile Saldırganlık Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne baba sağ olma durumu, anne baba tutumları, anne baba eğitim durumu, anne baba birlikte ve ayrı olma durumu ve ailede şiddet görme ya da görmeme durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Tartışma ve yorumlar bulgular bölümündeki sıraya göre yapılmıştır.

5.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Puanları İle Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişki İle İlgili Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı puanları ile saldırganlık puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke düzeyi arttıkça saldırganlık puanı artmakta, kontrol altına alınmış öfke düzeyi arttıkça saldırganlık puanı azalmaktadır. Bu bulgu ile yoğun yaşanan öfke duygusunun bastırılması veya uygun ifade edilmemesi sonucu ergenlerin saldırgan eğilimli olabilecekleri söylenebilir.

Yapılan benzer çalışmalar, öfke duygusunun yoğun yaşanması sonucu ergenlerin saldırgan eğilimli olduklarını ortaya koymuştur. Karataş (2008) yaptığı araştırmada öğrencilerin öfke durumları arttıkça saldırganlık gösterme durumlarının arttığını, öfke kontrolü arttıkça saldırganlık gösterme durumlarının azaldığını ortaya koymuştur. Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu'nun (2007) yaptığı araştırma sonucu ergenlerin öfke düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeylerinin arttığını göstermiştir. Bu bulgular çalışma bulgusunu destekler niteliktedir.

5.2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre öfke puanı ortalamaları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Erkek öğrencilerin sürekli öfke puanları kız öğrencilerin sürekli öfke puanlarından yüksek bulunmuştur. Yapılan benzer çalışmalar da (Soyaldın, 2005; Yöndem ve Bıçak 2008; Avcı 2010) öfke düzeyinin erkek öğrencilerde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmaların yanı sıra cinsiyet açısından öfke düzeylerinin farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Gülveren, 2008; Baygöl, 1997; Boman, 2003; Okman, 1999).

İlkçağlardan günümüze kadar gelen ataerkil düzen anlayışı, öfkenin erkeklerde hayati saldırı ve savunma aracı olarak pekiştirildiğinden, erkeklerin öfke ve saldırganlığı toplum tarafından doğal karşılanmaktadır. Türk Kültüründe, başkasının üstünde güç ve baskı kurma sadece erkeklere uygun görülmekte ve öfkenin gösterilmesi erkeksi bir ifade olarak benimsenmektedir (Navaro, 2000). Dökmen'e (2012) göre erkeklerin öfkelerini açıkça ifade etmeleri, onların otoritelerini güçlendirmektedir. Çünkü öfke ifade erkeklere özgü bir duygudur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke, kontrol altına alınmış öfke puanları ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Kanoğlu (2008) ve Gülveren (2008) yaptıkları araştırmada öğrencilerin öfke ifade tarzı puanları arasında cinsiyete göre anlamlı farklılıklara rastlamamışlardır. Bu araştırmaların yanı sıra Soyaldın (2005) ve Yöndem ve Bıçak (2008) yaptıkları araştırmada cinsiyete göre öğrencilerin öfke içe ve öfke dışa puanları arasında fark ortaya çıkmıştır.

Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre saldırganlık puanı ortalamaları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Erkek öğrencilerin saldırganlık puanları kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek çıkmıştır. Bu bulgu, cinsiyet ile saldırganlık ilişkisini inceleyen pek çok araştırma (Efilti, 2006; Tuzgöl, 1998; Eroğlu, 2009; Yıldız ve Erci, 2011; Murray ve Kelder, 1999; Öz, 2007; Öztürk, 2008) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bu araştırmaların yanı sıra cinsiyet açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Ağlamaz, 2006; Hatunoğlu, 1994).

Erkek çocuklar kız çocuklara göre daha saldırgandırlar. Erkek çocuklar kızlara göre öfkelerini daha açık bir biçimde, genellikle saldırganca tepkilerle ifade etme eğilimindedirler (Yörükoğlu, 2012; Hall, Rushing ve Ovens, 2009).

Erkeklerin kızlara göre daha saldırgan eğilimli olmaları anne baba yetiştirme tarzlarının farklılığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Genelde anne babalar erkek çocukların saldırgan davranışlarını ciddi bir davranış bozukluğu olarak görmeyebilir. Fakat kız çocuklarının saldırgan davranışları ciddi bir davranış olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kız çocuklarının saldırgan davranışları toplum tarafından da yadırgandığı görülmektedir.

5.3. Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke puanları ortalamaları arasında ailenin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Gündoğdu (2010), Büyükbayraktar (2011) ve Kuruoğlu'nun (2009) yaptıkları araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Kanoğlu ise (2008) lise öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifadelerini incelediği araştırmasında ailenin maddi durumuna göre sürekli öfke düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptamıştır. Bu bulgu yapılan çalışma bulgusu ile çelişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puan ortalamaları ailenin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ailesinin gelir durumu iyi olan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanları ailesinin maddi durumu zayıf olan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanlarından yüksek bulunmuştur. Dışa vurulan öfke ve içte tutulan öfke puan ortalamaları ailenin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgular ile benzerlik ve farklılık gösteren araştırma bulgularına rastlamak mümkündür.

Kuruoğlu'nun (2009) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada ailenin gelir düzeyine göre öğrencilerin öke ifade tarzları anlamlı farklılık göstermemiştir. Bu bulgu yapılan çalışmanın içte tutulan öfke ve dışa vurulan öfke tarzları bulguları ile benzerlik göstermektedir. Gündoğdu'nun (2010) yaptığı araştırmada ailelerin maddi gelir

durumuna göre öğrencilerin öfke içte ve öfke kontrol alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Öfke dışa puan ortalamalarında ise anlamlı düzeyde farklılıklar görülmüştür. Öfke içte puan ortalamaları yapılan çalışma bulgusunu destekler niteliktedir. Kanoğlu'nun (2008) yaptı araştırmada ise öfke-kontrol puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamışken öfke-dışa ve öfke-içe puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bu bulgu yapılan çalışma bulgusu ile farklılık göstermiştir.

Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasında ailenin maddi durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ailesinin maddi durumu zayıf olan öğrencilerin saldırganlık puanı, ailesinin maddi durumu orta ve iyi olan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek çıkmıştır. Hatunoğlu (1994), ailenin gelir düzeyi ile saldırganlık arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aile gelir düzeyini orta ve düşük olarak algılayan ergenlerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2008), endüstri meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini incelediği araştırmada, ekonomik seviyesi zayıf olan öğrencilerin iyi öğrencilerden yıkıcı saldırganlık davranışında daha fazla bulundukları görülmüştür. Yapılan başka bir araştırmada, ortanın altı gelir düzeyine sahip ailelerin çocukların, ortanın üstü ve yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre daha fazla saldırgan davrandıkları ortaya çıkmıştır (Bekçi, 2006).

Ekonomik düzeyi düşük aileden gelen ergenlerin çoğu ihtiyaçlarının karşılanamaması başka bir ifadeyle maddi yetersizliklerden dolayı engellenmesinin ergenlerde saldırganlığa sebep olabileceği söylenebilir.

Bu araştırmaların yanı sıra ailenin gelir düzeyi açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır. Öz (2007), Demirhan (2002) ve Şahan (2007), yaptıkları araştırmada öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır.

5.4. Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Tambağ'ın (2004) yaptığı araştırmada ailesi ile birlikte ve yetiştirme yurdunda yaşayan adölesanların öfke belirti puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Çalıkoğlu (2010), Yıldırım (2005) ve Yıldırım (2006) yaptıkları araştırmada yetiştirme yurdunda kalanlar ile ailesi ile kalanların sürekli öfke puanları arasında anlamlı farklılık olmadığını ortaya koymuşlardır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke, kontrol altına alınmış öfke puan ortalamaları arasında aileyle birlikte yaşama durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yıldırım'ın (2006)yaptığı araştırmada öfke içe, öfke dışa ve öfke kontrol puanları yaşanılan ortam değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgu yapılan çalışma bulgularını destekler niteliktedir.Yıldırım'ın (2005) yaptığı araştırmada ise öfke ifade tarzları farklılık göstermiştir. Bu bulgu yapılan çalışma bulgusu ile farklılık göstermektedir.

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasında aileyle birlikte yaşama durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Yıldırım (2006), Ustabaş (2011) ve Kaya'nın (2009) yaptıkları araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bu araştırmaların yanı sıra aileyle birlikte yaşama durumu değişkenine göre saldırganlık düzeylerinin farklılaştığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır. Dizman (2003) anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerini incelediği araştırmada, anne yoksunu olan çocukların anne-babası ile yaşayan çocuklara göre daha saldırgan olduğu sonucuna ulaşmıştır. Orpinas, Murray ve Kelder (1999) her iki ebeveyni ile yaşayan çocukların yaşamayanlara göre daha düşük saldırganlık düzeyine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bu bulgular çalışma bulgusu ile farklılık göstermektedir.

5.5. Öğrencilerin Anne Babanın Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında anne ve babanın sağ ya da ölü olma durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu Güleç'in (2002) yaptığı araştırma bulgusu ile paralellik göstermektedir. Yıldırım (2006) ve İmamoğlu'nun (2003) yaptıkları araştırmada ise anneleri sağ olmayan öğrencilerin sürekli öfke puanları anneleri sağ olan öğrencilerin yüksek çıkmıştır. Bu bulgu yapılan çalışma bulgusu ile farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke, kontrol altına alınmış öfke puan ortalamaları arasında anne ve babanın sağ ya da ölü olma durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Güleç'in (2002) yaptığı araştırmada anne babanın hayatta olup olmaması değişkenine göre ergenlerin bastırılmış öfkeleri ve öfke kontrolleri anlamlı farklılık göstermemiştir. Ergenlerin dışa vurulmuş öfke puanları ise anne babanın hayatta olup olmaması değişkenine göre anlamlı farklılık göstermiştir. Anne ya da babasını kaybeden ergenler dışa vurulmuş öfkeyi daha çok göstermiştir. Ergenlerin bastırılmış öfke ve öfke kontrol sonuçları yapılan çalışma bulgusunu desteklerken dışa vurulmuş öfke sonucu ile yapılan çalışma bulgusu ile farklılık göstermiştir.

Yıldırım'ın (2006) yaptığı araştırmada öğrencilerin annelerinin sağ olup olmama değişkenine göre öfke içe ve öfke kontrol puanları arasında anlamlı farklılık görülmezken öfke dışa puanları arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin öfke içe ve öfke kontrol puanları ile ilgili bulgular yapılan çalışma bulgularını destekler niteliktedir. Öğrencilerin babalarının sağ olup olmama değişkenine göre ise sürekli öfke puanları, öfke içe, öfke dışa ve öfke kontrol puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark elde edilmemiştir. Bu bulgular yapılan çalışma bulgusu ile benzerlik göstermiştir.

Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının annesinin yaşam durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Bunun yanında öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının babasının yaşam durumu değişkenine göre fark istatistiksel açıdan

anlamlı bulunmuştur. Babası vefat etmiş olan öğrencilerin saldırganlık puanı, babası sağ olan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek çıkmıştır.

Yapılan bir araştırmada, anne ve babanın sağ olmaları değişkenlerine göre, saldırganlık durumlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda anne ve babanın sağ olmaları değişkeni ile saldırganlık durumları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır (Kula, 2008). Anne sağ olma durumu değişkenine göre elde edilen bulgu yapılan araştırma bulgusunu desteklerken babanın sağ olma durumu değişkeni araştırma bulgusunu destekler nitelikte değildir.

Yıldırım (2006) yaptığı araştırmada ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık puanının annenin sağ olup olmama değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Annesi hayatta olmayan öğrencilerin saldırganlık davranışından aldıkları puan hayatta olandan daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine aynı araştırmada öğrencilerin saldırganlık puanı babanın sağ olup olmama değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgu yapılan çalışma bulgusu ile çelişmektedir.

Anneden yoksun olma çeşitli düzeylerde davranış bozukluklarının nedeni olabilir. Bu durum beraberinde endişe, aşırı sevgi gereksinimi, düşmanlık ve güçlü bir intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk davranışı, bunalımını getirebilir. İç dünyasındaki zorlukları bu tür tepkilerle dışa vuran çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve karakter yapısında dengesizlikler görülebilir (Yeğen, 2008).

5.6. Öğrencilerin Anne Babanın Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında anne babanın evli ya da boşanmış olma durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kanoğlu (2008), Tambağ (2004) ve Yıldırım (2006) yaptıkları araştırmada anne babası boşanmış öğrencilerin sürekli öfke puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu bulgular yapılan çalışma ile ilgili bulguyu destekler niteliktedir. Bu araştırma bulgularının yanı sıra anne babanın birlikte olup olmaması değişkenine göre sürekli öfke puanlarının farklılaştığını ortaya

koyan bulgulara da rastlanmaktadır (Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2003; Altuntaş, 2010; Fiyakalı, 2008).

Araştırmaya katılan öğrencilerin dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke, kontrol altına alınmış öfke puan ortalamaları arasında anne baba evli ya da boşanmış olma durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Kanoğlu (2008), Tambağ (2004) ve Güleç'in (2002) yaptıkları araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Ayrıca anne babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık puanı anne babası evli olan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek bulunmuştur. Gümüş (2000) genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini incelediği araştırmasında parçalanmış ailelerden gelen öğrencilerin daha saldırgan eğilimli olduğunu ortay koymuştur. Benzer şekilde birçok araştırma (Karahan, Özcan ve Ağlamaz, 2009; Başaran, 2008; Rickel ve Allen, 1987; Akt.Ayan, 2007) anne babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin anne babası birlikte olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinden yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmaların yanı sıra Yıldırım (2006), Ustabaş (2011) yaptıkları araştırmada öğrencilerin anne-baba birliktelik durumuna göre saldırganlık puanlarının farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır.

Boşanma sonrası çocuklarda genellikle öfke, saldırganlık, hırçınlık,anti-sosyal davranışlar, depresyon, suça yönelme, anksiyete, uyku-beslenme bozuklukları gözlenmiştir. Anne-baba boşanmasından sonra çocukta görülen bu belirtiler, çocuğun gelişim alanlarına kadar uzanmakta ve gelişimini olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Dizman, 2003).

5.7. Öğrencilerin Anne ve Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış puan ortalamaları arasında anne ve babanın eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu Fiyakalı (2008) ve Olmuş'un (2001) yaptıkları araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Başka birkaç araştırmada ise anne eğitim durumuna göre sürekli öfke

ve öfke tarzı puan ortalamaları arasında anlamlı fark çıkmamıştır (Kanoğlu, 2008; Güleç, 2002).

Bu araştırmaların yanı sıra Okman (1999), Çabuk (2008), Gülveren (2008) yaptıkları araştırmada anne eğitim durumuna göre öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuşlardır.

Anne ve babanın çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarlılığı, çocuğun ihmal edilmeyişi, çocuğu ile kurduğu etkili iletişim, çocuğuna duyduğu güven, çocuğuna karşı sergilediği tutum öfke duygusu ve öfkenin ifade edilişinde anne babanın eğitim düzeyi faktöründen daha etkili olduğu söylenebilir.

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasında anne ve babanın eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu, anne baba eğitim durumu ile saldırganlık ilişkisini inceleyen pek çok araştırma (Demirhan, 2002; Öztürk, 2008; Yavuz, 2007; Yeğen, 2008; Yılmaz, 2008) bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmaların yanı sıra anne babanın eğitim düzeyi açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşmadığını ortaya koyan araştırma sonuçlarına da rastlanmaktadır (Masalcı, 2001; Ağlamaz, 2006).

Anne baba eğitim durumunun yüksek olması çocukların yetiştirilmesi ve eğitimleri konusunda daha bilinçli olunması düşüncesini doğurmaktadır. Ancak bu düşünce yapılan araştırma bulgusu ile desteklenmemiştir. Anne babanın eğitim düzeyinin öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini etkilemediği görülmüştür. Anne babanın çocuğuna göstereceği ilgi, sevgi ve şefkatin ebeveynin eğitim düzeyinden daha etkili olabileceği veya başka değişkenlerin daha etkili olabileceği söylenebilir.

5.8. Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında anne babanın tutumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke puanları anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan

öğrencilerin sürekli öfke puanlarından yüksek çıkmıştır. Bu bulgu Albayrak ve Kutlu (2009) ve Öztürk'ün (1990) yaptıkları araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmaların yanı sıra Kılıçarslan (2000) algılanan anne baba tutumunun lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyini etkilemediğini; Kısaç (1997) algılanan anne tutumları ile sürekli öfke düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgular yapılan çalışma bulgusu ile farklılık göstermektedir.

Baskıcı ve otoriter tutum sergileyen anne baba çocuğun davranışlarını kontrol etmeye ve davranışlarına şekil vermeye çalışır. Böyle bir ailede yetişen çocuğun duyguları ve düşünceleri daha çok bastırılır. Duygu ve düşünceleri önemsenmeyen çocuk yaşadığı öfke duygusunu bastırmak zorunda kalır (Kulaksızoğlu, 2004). Baskıcı ve otoriter tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken katı kurallar koyması, arkadaş çevresine müdahale etmesi, kendisi ya da aile ilgili alınacak kararlarda çocuğun düşüncesinin önemsememesi gibi davranışların ergenlerin öfke düzeylerini artırdığını düşündürmektedir. Aile ortamında beklentilerin karşılanmaması, bireyselliklerine önem verilmemesi ergenlerde öfkenin yoğun yaşanmasına sebep olabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfke puanı ortalamaları arasında anne baba tutumu değişkenine göre anlamlı fark ortaya çıkmıştır.Anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin dışa vurulan öfke puanı; anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin içte tutulan öfke puanı anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin öfke puanından yüksek çıkmıştır. Bu bulguya göre ebeveyni tarafından sürekli baskı uygulanan, engellenen veya ihmal edilen çocukların öfke duygularını bastırma veya olumsuz ifade etme eğiliminde oldukları söylenebilir. Ayrıca anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanı anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfke puanından yüksek çıkmıştır. Bu bulgu ile anne baba tutumunun çocukların öfke duygularını olumlu ifade etmelerinde etkili olduğu söylenebilir.

Albayrak ve Kutlu (2009) yaptığı araştırmada aile yapısını baskıcı olarak tanımlayan öğrencilerin öfke dışa vurum düzeyleri diğer öğrencilere göre yüksek; aile yapısını anlayışlı-ilgili olarak değerlendiren öğrencilerin öfke içe vurum düzeyi diğer

öğrencilere göre daha düşük çıkmıştır. Bu bulgu yapılan araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Kısaç (1997) ise yaptığı araştırmada algılanan anne tutumları ile öfkeyi kontrol etme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu yapılan çalışma bulgusunu destekler nitelikte değildir.

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamaları arasında anne babanın tutumu değişkenine göre anlamlı fark çıkmıştır. Anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puanı, anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek çıkmıştır.

Hatunoğlu(1994) yaptığı araştırmada otoriter ana baba tutumunda yetişen öğrencilerin demokratik ve ilgisiz ana baba tutumunda yetişen öğrencilere göre daha saldırgan eğilimli olduklarını tespit etmiştir. Pakaslahti, Asplund-Peltola ve Keltikangas-Jarvinen (1996), Avcı (2010) yaptıkları çalışmada saldırgan olan çocukların anne-babalarının daha ilgisiz tutum sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Yapılan diğer bir çalışmada da, otoriter ve ilgisiz anne baba tutumuna sahip olan adölesanların daha fazla saldırganlık tutumu içinde olduğu çıkmıştır (Yıldız ve Erci, 2011). Şahin ve Owen (2009) yaptıkları çalışmada, babasını ilgisiz-aşırı serbest olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puan ortalaması babasını demokratik-anlayışlı olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamasından anlamlı derecede yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yine aynı araştırmada annesini aşırı koruyucu olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puan ortalaması annesini demokratik-anlayışlı olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamasından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular çalışma bulgusunu destekler niteliktedir.Öz (2007), Tuzgöl (1998) öğrencilerin saldırganlık düzeylerinde anne baba tutumu açsısından anlamlı farklılıklara rastlamamışlardır. Bu bulgular ise çalışma bulgusu ile farklılık göstermektedir.

Ergenlik döneminde karşılaşılan duygusal ve davranış problemlerini algılanan bazı aile tutumları belirleyebilir. Davranışları sürekli kontrol edilen, otoriter tutum sergilenen ergen, ebeveyni yanında olmadığında davranışlarını kontrol etmede güçlük çekebilir. Demokratik ailelerde yetişen ergenler kendilerini ifade etme, problem çözmeye kendilerine özgü başardıkları yolları kullanarak şiddete daha az başvururlar (Yıldız ve Erci, 2011). Gorman-Smith, Tolan, Loehar ve Henry'e (1998) göre aile içi

ilişkilerde görülen ilgisizlik ve ihmal yaşantıları çocukların saldırgan davranışları için büyük bir risk oluşturmaktadır.

Anlayışlı ve demokratik aile ortamı, ergenlerin bireysel olarak sorumluluk aldığı, ergene yol gösterildiği ve ergen üzerinde olumlu etkisi olan bir aile ortamıdır. Anlayışlı ve demokratik aile ortamında yetişen ergenler suça yönelik olmayan davranışlar sergilemektedirler (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2008).

5.9. Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Puanlarına İlişkin Bulguların Yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında ailede şiddet görme durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ailesinden şiddet gören öğrencilerin sürekli öfke puanı, ailesinden şiddet görmeyen öğrencilerin sürekli öfke puanından yüksek çıkmıştır.

Gök (2009), Kanoğlu (2008) aile içinde şiddet yaşayan öğrencilerin aile içinde şiddet yaşamayan öğrencilere göre sürekli öfke düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgular yapılan çalışma bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Yapılan başka bir araştırmada ise aileden algılanan duygusal istismarın ergenlerin sürekli öfke düzeylerine etkisinin olmadığı görülmüştür (Ulu, 2011). Bu bulgu ise yapılan çalışma bulgusu ile çelişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dışa vurulan öfke puan ortalamaları arasında ailede şiddet görme durumu değişkenine göre anlamlı fark bulunmuştur. Aile içi şiddete maruz kalan öğrencilerin dışa vurulan öfke puanı yüksek çıkmıştır. Ailede sürekli şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuk şiddet uygulayan kişiyi model alır ve öfkesini saldırganca ifade etme eğiliminde olabilir. Öğrencilerin içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfke puan ortalamaları arasında ise ailede şiddet görme durumu değişkenine göre anlamlı fark çıkmamıştır. Aile içi yaşanan şiddetin ergenlerin bastırılmış öfkelerine ve kontrol edilmiş öfkelerine etkisi görülmemiştir. Gök (2009), Kanoğlu (2008) yaptıkları çalışmada aile içinde şiddet yaşayan öğrencilerin öfke dışa puanlarının şiddet yaşamayan öğrencilerin öfke dışa puanlarından yüksek olduğunu; öfke kontrol puanlarının ise farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır. Bu bulgular yapılan çalışma bulgusunu destekler niteliktedir.

Aile ortamı, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde yer aldığı,yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin ona sunulduğu sosyal bir ortamdır Şiddet ortamında büyümüş bir çocuk şiddete benzer tepkiler verir. Şiddeti yaşamış bir çocuk, karşı, öfke ve düşmanlık duyguları ile hareket etmeyi öğrenir (Özmen, 2004; Bayındır, 2010).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasında ailesinden şiddet görme durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Aile içi şiddete maruz kalan öğrencilerin saldırganlık puanı yüksek çıkmıştır. Araştırma bulguları daha önce yapılmış olan birçok araştırma tarafından desteklenmektedir. Bu bulgu birçok araştırma (Şahin ve Owen, 2009; Avcı, 2010; Ayan, 2007; Yasankul, 2007) bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Aile içinde yaşanan şiddet tüm aile bireylerini, özellikle de çocukları olumsuz etkilemektedir. Çünkü çocuklar yapıları gereği hassastırlar. Bu sebeple çocuklara yönelik herhangi bir şiddet türünün uygulanmaması çocukların gelişimi açısından son derece önemlidir.

Aile ortamının sağlıksız oluşu çocuğun saldırgan tutumu benimsemesine yol açabilir (Yörükoğlu, 2012). Özgentürk, Kargın ve Baltacı'ya (2012) göre, şiddet çocukların kendine olan öz güvenini, yaşama isteğini, sağlığını, okul başarısını, arkadaş edinme ve sosyal faaliyetlere katılma kabiliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Aile içinde şiddete maruz kalmış çocuklar yetişkin olduklarında kişiler arası ilişkileri zayıf, toplum tarafından onaylanmayan davranışları gösteren, suç işlemeye yatkın, madde bağımlısı, kendine zarar verici davranışlar geliştiren ve intihara eğilimi olan kişiler haline gelirler (Kılıçarslan, 2010).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler sonucunda hem uygulamaya hem de bundan sonraki araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1. Sonuçlar

1. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre öfkeleri ve saldırganlıkları arasında fark ortaya çıkmıştır. Erkek öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlıkları kız öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlıklarından yüksektir. Öğrencilerin dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke, kontrol altına alınmış öfkeleri arasında ise cinsiyete göre farklılık yoktur.
2. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, dışa vurulan öfke ve içte tutulan öfkeleri arasında ailenin gelir durumuna göre farklılık yokken kontrol altına alınmış öfkeleri farklılık göstermiştir. Öğrencilerin saldırganlıkları ise ailenin gelir durumuna göre farklılık göstermiştir. Ailesinin gelir durumu zayıf olan öğrencilerin, ailesinin gelir durumu orta ve iyi olan öğrencilere göre daha saldırgan eğilimli oldukları ortaya çıkmıştır.
3. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfkeleri ile saldırganlıkları arasında aileyle birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre farklılık ortaya çıkmamıştır.
4. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfkeleri arasında anne ve babanın sağ ya da ölü olma durumuna göre fark bulunmamış; fakat saldırganlıkları arasında baba sağ ya da ölü olma durumuna göre farklılık ortaya çıkmıştır. Babası vefat etmiş olan öğrencilerin daha saldırgan eğilimli oldukları görülmüştür.
5. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfkeleri arasında anne baba evli ya da boşanmış

olma durumuna göre farklılık bulunmamış; fakat anne babası boşanmış olan öğrencilerin anne babası evli olan öğrencilerden saldırgan eğilimli oldukları görülmüştür.

6. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfkeleri ile saldırganlıkları arasında anne ve babanın eğitim durumuna göre fark çıkmamıştır.
7. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfkeleri arasında anne baba tutumuna göre fark çıkmıştır. Anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfkeleri; anne baba tutumunu ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin dışa vurulan öfkeleri; anne baba tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin içte tutulan öfkeleri ve anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin kontrol altına alınmış öfkeleri yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin saldırganlıkları da anne baba tutumuna göre farklılık göstermiştir. Anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin saldırganlıkları anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin saldırganlıklarından yüksek çıkmıştır.
8. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke ve dışa vurulan öfkeleri ile saldırganlıkları arasında aileden şiddet görme durumuna göre farklılık bulunmuştur. Aile içi şiddete maruz kalan öğrencilerin sürekli öfke ve dışa vurulan öfkeleri ile saldırganlıkları yüksek çıkmıştır. İçte tutulan öfke ve kontrol altına alınmış öfkeleri ise farklılık göstermemiştir.
9. Ortaokul son sınıf öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlıkları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin sürekli öfke, dışa vurulan öfke, içte tutulan öfkeleri arttıkça saldırganlıkları artmakta, kontrol altına alınmış öfkeleri arttıkça saldırganlıkları azalmaktadır.

6.2. Öneriler

Araştırma sonuçları doğrultusunda uygulamada okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerine, okul idaresi ve öğretmenlerine, ileride öfke ve saldırganlık ile

ilgili yapılacak araştırmalara yön vermesi açısından da araştırmacılara yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Aşağıda araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda uygulamalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. Okul rehberlik ve psikolojik danışma servisleri tarafından öğrenci, veli ve öğretmenlere yönelik seminer çalışmaları yapılabilir.
2. Öğrencilerin doğal bir duygu olan öfkesini kendisine ve çevresine zarar vermeden olumlu bir biçimde ifade edebilmesi için okul rehberlik ve psikolojik danışma servisleri tarafından "Öfke Kontrolü" ile ilgili bireysel ve grupla psikolojik danışma çalışmaları yapılabilir.
3. Öğrencilerin saldırganlık düzeylerini azaltmaya yönelik sınıf rehber öğretmenleri ile işbirliği yaparak "Problem Çözme Becerileri", "Çatışma Çözme Becerileri" ve "Temel İletişim Becerileri" konulu grup rehberliği çalışmaları yapılabilir.
4. Anne babalara yönelik anne-baba tutumları ile ilgili seminer çalışmaları yapılarak sağlıklı aile ortamlarının oluşması ve ebeveynlerin çocuklarına karşı olumlu tutum sergilemeleri sağlanabilir.
5. Okullarda öğrencilerin serbest zamanlarını değerlendirebilecekleri ve öğrencilerin sosyalleşmelerini sağlayacak ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirecek sportif, sanatsal, sosyal ve kültürel etkinliklere yer verilebilir.

6.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

Aşağıda elde edilen sonuçlar doğrultusunda bundan sonra yapılacak olan çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. Bu araştırmanın örneklemini Konya il merkezinde bulunan Karatay ilçesindeki ortaokullar oluşturmuştur. İleriki çalışmalar farklı il ve bölgelerde yapılarak, daha geniş kapsamlı sonuçlar elde edilebilir.
2. Okullarda rehberlik ve psikolojik danışma servisi, okul idaresi ve sınıf rehber öğretmenlerinin iş birliği ile ergenlerin yoğun yaşadığı öfke duygularının ve saldırganlık eğilimlerinin nedenlerini belirlemeye yönelik çalışmalar planlanabilir.
3. Araştırma ortaokul son sınıfa devam eden öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. İleriki araştırmalarda öfke ve saldırganlığın farklı sınıf düzeylerinde farklı değişkenlerle ilgisi araştırılabilir.
4. Öfke ve saldırganlık ile ilgili deneysel çalışmaların artırılarak ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerini azaltıcı eğitim programlarının uygulanması ve bu programların etkileri incelenerek yaygınlaştırılması, öfke duygusunun olumlu ifade edilmesini ve okullarda saldırganlık ve şiddet olaylarının azalmasını sağlayabilir.
5. Öfke ve saldırganlığın çocukluk döneminde ortaya çıkması ve ileriki dönemlerde de devam etmesi, özellikle ergenlikte yoğun yaşanması bu konu ile ilgili çalışmaların çocukluk döneminden itibaren yapılması ilerde karşılaşılacak problemleri en aza indirebilir.
6. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu ve anne baba sağ ya da ölü olma durumu değişkenlerine verdikleri cevaplar arasındaki fark fazla çıkmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda bu değişkenler açısından benzer sayıdaki öğrencilerin karşılaştırması yapılabilir.

KAYNAKÇA

Ağlamaz, T. (2006).*Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Akdeniz, M. (2007). *Öfke kontrolü eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrolü becerilerine etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Albayrak, B.,Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler.*Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi,* 3 (2), 57-69.

Alcazar, R.J., Deffenbacher, J.L., Byrne, Z.S. (2011). Assessing the factor of the anger expression inventory (ML-STAXI) in a Maxican sample. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy,* 11 (2), 307-318.

Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, O., Kaymak, D. A. ve İlter,O. (2004). Violent behaviour among tukish high school students andcorrelates of physical fighting. *European Journal of Public Health,*14, 173–177.

Altuntaş, G. (2012). *Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Anderson, A., Bushman, B.R. (2001). Effects of violant videos on aggressive behavıour, aggressive cognition, aggressive affect, psychologıcal arousal, and prosocial bahavior: a meta-analytic review of the scientific literatüre, *American Psychologıcal Society*, 12, (5), 353-359.

Annak, Ş. (2002). *Özel bir okulda öğrenim gören lise son sınıf öğrencilerinin kızgınlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arsakay, G. (2001). *Hipertansiyon, ruhsal etkenler, öfke ve öfke kontrolü, problem çözme yaklaşımları*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., Hoeksema, S.N. (2002). *Psikolojiye giriş*. (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Attili, G. (1985). Concomitants and factors influencing children's aggression. *Aggressive Behavior*, 11 (4), 291-301.

Avcı, A. (2010). Aile yapı ve atmosferinin okula şiddetine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 7-52.

Averill, J. R. (1983). Studies on anger and aggression. ımplications for theories of emotion. *American Psychologist*, 1145-1160.

Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.

Bacıoğlu, S. D., Özdemir, Y. (2012). İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Derneği*, 2 (2), 169-187.

Balkaya, F., Şahin, N. H. (2003). Çok boyutlu öfke ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14 (3), 192-202.

Baş, A. U., Kabasakal, Z.T. (2010). İlköğretim okullarında saldırganlık ve şiddet davranışlarının yaygınlığı. *İlköğretim Online*, 9 (1), 93-105.

Başaran, C. (2008). *Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Bayındır, N. (2010). Aile içinde yaşanan şiddete karşı çocuğun gösterdiği tepkiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 1-9.

Bedel, A., & Arı, R. (2011). Kişiler arası sorun çözme beceri eğitiminin yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin yapıcı problem çözme ve sürekli öfke düzeylerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1 (4), 1-10.

Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Berkowitz, L. (1987). Frustration, Appraisals, and Aversively Stimulated Aggression. *Aggressive Behavior*, 14; 3-11.

Biaggio M. K. (1989) Sex differences in behavioral reactions toprovocation of anger. *Psychological Report*, 64, 23-26.

Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *İnternational of Education Journal*, 2 (4), 71-77.

Brondolo,E., DiGiuseppe, R., & Tafrate, R.C. (1997). Exposure-Based treatment for anger problems: focus on the feeling. *Cognitive and Behavioral Practice*, 4, 75-98.

Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Büyükbayraktar, Ç. (2011). *Üniversite öğrencilerinde mükemmeliyetçilik ve öfke ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Carlson, N. R., Buskist, W., Martin, G.N., Hogs, M., & Abrams, D. (2000). *Physiology the science of behaviour: european adaptation.*Allyn and Bacon: Harlow.

Celbiş, O., Karaoğlu, L., Eğri, M., & Özdemir, B. (2012). Violence among high school students in Malatya: a prevalencestudy. Turkish Journel of Medical Sciences, 42 (2), 343-350.

Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development, 66*, 710-722.

Cüceloğlu, D. (2005). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çabuk, C. (2008). *Endüstri meslek lisesi ve genel lise öğrencilerinin sürekli öfkelerinin ve öfke ifade tarzlarının umutsuzluk düzeylerine ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çalıkoğlu, T. (2010). *Lise öğrenimine devam eden ailesinin yanında yaşayan öğrencilerle, yetiştirme yurdunda yaşayan öğrencilerin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çivitci, N. (2011). Lise öğrencilerinde okul öfkesi ve yalnızlık. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 18-29.

Danışık, N. D. (2005). *Ergenlerin sürekli öfke-öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Deffenbacher, J.L. (2011). Cognitive-behavioral conceptuallization and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18 (2), 212-221.

Demirhan, M. (2002). *Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Dinçel, G. (1977). *Ergenlerde rorschach tepkilerinin incelenmesi*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü, İstanbul.

Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yasayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dökmen, Ü. (2013). *Küçük şeyler 3 yaşama yerleşmek.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dökmen, Ü. (2012). *Evrenle uyumlaşma sürecinde var olmak gelişmek uzlaşmak.* İstanbul:Remzi Kitabevi.

Durak, N. (2006). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlıklarını belirlemeye yönelik sosyal uyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi Niğde ili örneği.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Duran, Ö., Eldeleklioğlu, J. (2005). Öfke kontrol programının 15–18 yaş arası ergenler üzerindeki etkililiğinin araştırılması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 267-280.

Efilti, E. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Eisenberg, S., Delaney, D.J. (1998). *Psikolojik danışma süreci.* (N. Ören, M.Takkaç, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Erdoğdu, Y. (2010). Öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmeleri. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* 11-13 November, Antalya, s. 835- 848.

Erdoğdu, M.Y., Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılması. *Kriz Dergisi*, 12 (3), 11-23.

Eroğlu, S.E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 203-221.

Esen, B.K., Çelikkaleli, Ö. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal yetkinlik düzeyleri ile sürekli öfke ve öfke ifade biçimlerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,* 3 (29), 37-49.

Fiyakalı, N.C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Freedman, J. L., Sears, D. O., Carlsmıth, J. M. (1998). *Sosyal psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Frey, K. S., Hirschstein, M. K., Guzzo, B. A. (2000). Second step: preventing aggression by promoting social competence. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders,* 8 (2), 102-112.

Geçtan, E. (1989). *Çağdaş yaşam ve normaldışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Genç, H. (2007). *Grupla öfke denetimi eğitiminin lise 9. sınıf öğrencilerinin sürekli öfke düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gorman-Smith, D., Tolan, P.H., Loehar, R., Henry, D.B. (1998). Relation of family problems to patterns of deliquent involvement among urban young. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 319-333.

Gök, M. (2009). *Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Güleç, Y. (2002). *Ergenlerin öfke yaşantıları, benlik algıları ve akademik başarı ilişkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gültekin, F. (2008). *Saldırganlık ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gültekin, F. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin azaltılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 180-191.

Gündoğdu, R. (2010). 9. sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3), 257-276.

Gülveren, H. (2008). *Lise son sınıf öğrencilerinde iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile zeka arasındaki ilişkinin araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hall, K.R., Rushing, J.L., Owens, R.B. (2009). Anger in middle school: the solving problems together model. *Journal of School Counselling*, 39 (7), 1-22.

Hamer, D., Copeland, P. (2000). *Gençlerimizle yaşamak* (F. Özbay, Çev.). İstanbul: Evrim Yayınevi.

Hasta, D., Güler, M.E. (2013). Saldırganlık: kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 64-104.

Hatunoğlu, A. (1994). *Ana-baba tutumları ile saldırganlık arası ilişkiler.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

İmamoğlu, S. (2003). *Öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İnanç, B.Y., Bilgin, M., Atıcı, M.K. (2008). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Jones, R.N. (1982). *Danışma psikolojisi kuramları.* (F. Akkoyun, V. Duyan, S. Doğan, B. Eylen, F. Korkut, Çev.).

Kağıtçıbaşı, Ç. (2004). *Yeni insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kanoğlu, E. (2008). *Lise öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifadelerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kapçı, E. G. 2004. İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1–13.

Karahan, T.F., Özcan, K., Ağlamaz, T. (2009). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne baba birliktelik durumu, öz üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 221-229.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17 (3), 277-294.

Kartal, H., Bilgin, A. (2009). Anne- babaların kız ve erkek çocuklarına uyguladıkları psikolojik saldırganlık davranışları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 230-241.

Kasatura, İ. (1998). *Kişilik ve özgüven.* İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kaya, F. (2009). *Lise öğrencilerinde saldırgan davranışların ortaya çıkışına katkıda bulunan faktörlerin araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kesen, N., Deniz F., Durmuşoğlu, M. E. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 353-364.

Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan mutluluğa kişilik.* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köknel, Ö. (2000). *Bireysel ve toplumsal şiddet.* İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.

Kılıçarslan, F. (2010). *Çocuk ve aile sorunlarının terapi ile tedavisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kılıçarslan,İ. (2000). *Lise öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kırımoğlu, H., Parlak, N., Dereceli, Ç., Kepoğlu, A., (2008). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spora katılım düzeylerine göre incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Eğitim ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 147-159.

Kısaç, İ. (2005). Gençlerin öfkelerini ifade ettikleri hedef kişiler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 71-78.

Kısaç, İ. (1997). *Üniversitesi öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Krech, D.,Crutchfield, R.S. (1980). *Sosyal psikoloji teori ve problemler.* (E. Güngör, Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kula, E. (2008). *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ve saldırganlık durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kulaksızoğlu, A. (1990). Gençlik çağı ve ülkemizde gençlik sorunları. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2), 133-144.

Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuruoğlu, D.S. (2009). *Üniversite öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri, öfke ifade tarzları ile obsesif kompulsif semptomları arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lopez, E.E., Perez, S.M., Ochoa, G.M., Ruiz, D.M. (2008). Adolescent aggression: effects of gender and family and school environments.*Journal of Adolescence*, 31, 433-450.

Mahon N.E., Yarcheski A., Yarcheski T.J. (2003). Anger, anxiety, and depression in early adolescents from intact and divorced families, *Journal of Pediatric Nursing*, 18(4), 267-273.

McAdams, C.R. & Lambie, G.W. (2003). A changing profile of aggression in schools: its impact and implications for school personel, *Preventing School Failure, 47*(3), 122-130.

Morgan, F.C. (2011). *Psikolojiye giriş*. (S. Karakaş Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Morganett, R.S. (2005). *Yaşam becerileri ergenler için grupla psikolojik danışma uygulamaları* (S. Gürçay, A. Kaya, , M. Saçkes, Çev.). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Morris, G.C. (2002). *Psikolojiyi anlamak.* (H.Belgin Ayvasık, M. Sayıl, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Mutluoğlu, S., Bulut Serin, N. (2010). İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı sosyo & demografik özellikler açısından incelenmesi (Kuzey Kıbrıs Örneklemi), International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 1113 November, Antalya, Turkey, ss. 858-864.

Navaro, L. (2000). *Bir cadı masalı, kızgınlık, güç ve cinsel roller üzerine.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ohbuchi, K. Ohno, T., Mukai, H.(2001). Empathy and aggression: Effects of self-disclosure and fearful appeal. *The Journal ofSocial Psychology*, 133 (2), 243-253.

Okman, S. (1999). *Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Olmuş, G.Ö. (2001). *Ergenlerin aile içi psikolojik örüntülere göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Orpinas, P., Murray, N., Kelder, S. (1999). Parental influences on students'aggressive behaviors and weapon carrying. *Health Education and Behavior, 26*(6),774-787.

Ögel, K., Tarı, I., Eke, C.Y. (2005). Okullarda suç ve şiddeti önleme, İstanbul, http://www.ogelk.net/dosyadepo/vio14.pdf adresinden alınmıştır.

Önem, Ç. (2010). *Üniversite öğrencilerinin öfke ve öfkeyi ifade etme biçimlerinin akılcı olmayan inançlar ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Öz, E.S. (2007). *İlköğretim l. kademe 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi.*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öz, F. S. (2005). *Öfke yönetimi eğitiminin ergenlerde öfke ile başa çıkma ve iletişim becerilerine etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özdevecioğlu, M., Yalçın, Y. (2010). Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 4 (1), 63-76.

Özen, Ş., Bez, Y., Arı, M., Özkan, M. (2010). Öfke kontrolünde zorluk yaşayan bir grup üniversite öğrencisinde öfke tepkileri ve psikiyatrik tanıların cinsiyet açısından incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21 (4), 319-330.

Özer, K. (1995). *Duygusal gerilimle baş edebilme*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Özer, A.K. (1994). Sürekli öfke (SL-ÖFKE) ve öfke ifade tarzı (ÖFKE-TARZ) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi,* 9 (31), 26-35.

Özgentürk, İ., Kargın, V., Baltacı, H. (2012). Aile içi şiddet ve şiddetin nesilden nesile iletilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi,* 14 (4), 55-77.

Özkalp, E. (2004). *Davranış bilimlerine giriş.*Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Özmen, A. (2006). Öfke: kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39 (1), 39-56.

Özmen, S.K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (2), 27-39.

Öztürk, M.O. (1998). *Psikanaliz ve psikoterapi.* Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.

Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Pakaslahti, L., Asplund-Peltola, R-L., Keltikangas-Jarvinen, L. (1996). Parent'ssocial problem-solving strategies in families with aggressive and non-aggressiveboys. Aggressive Behavior, 22, 345-356.

Papps, B.P., O'Carroll, R.E. (1998), Extremes of self-esteem and narcissism and the experience and expression of anger and aggression. *Aggressive Behavior,* 24, 421-438.

Poilin, F., Boivin, M. (2000). The role of proactive aggression in the formation and devalopment of boys' friendships. *Devalopmental Psychology,* 2 (36), 233-240.

Rice M., Weaver, Kang, and Howell C. (2008), **"**Relationship of anger, stress, andcoping with school connectedness in fourth-grade children",*Journal of School Health*, 78 (3),149-156.

Sağlam, Ö. (2009).*Orta öğretim kurumlarında yaşanan şiddet olgusu; Ankara Sincan örneğinde öğrencilerin eğitim önceliklerinin şiddet eğilimleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anakara

Sargın Albayrak Y. (2008). *Ergenlik dönemindeki ergenlerin saldırgan davranışları ile öfke ve sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelemesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Trabzon.

Savaşır, I. ve Şahin N. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: sık kullanılan ölçekler.* (Ed: Işık Şavaşır ve Nesrin H. Şahin). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Seven, S. (2010). Saldırganlık Eğilimi Ölçeği'nin Türk çocuklarına uyarlanması. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 75-84.

Singer, M., Anglin, T., Song, L., ve Lunghofer, L. (1995). Adolescents' exposure toviolence and associated symptoms of psychological trauma. *Journal of theAmerican Medical Association*, 273, 477-482.

Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11 (2), 19-27.

Şahan, M. (2007). *Lise öğrencilerinde saldırganlığı yordayan bazı değişkenlerin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şahin, E.S., Owen, F.K. (2009). Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,* 4 (32), 64-74.

Şahin, H. (2005). Öfke ve öfke denetiminin kuramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (10), 1-22.

Tafrate, R., Kassinova, H., Dundin, L. (2002). Anger episodes in high and low trait anger community adults. *Journal of Clinical Psychology*, 58 (12), 1573-1590.

Tambağ, H.(2004). *Aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan adölasanların öfke ifade etme biçimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tangney, J. P. (1996). Relation of shame and guilt to constructive versusdestructive responses to anger across the lifespan. *Journal of Personality andSocial Psychology*, *70* (4), 797 – 809.

Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Togan, S.S. (2005). Ergenlerde öfke değerlendirme ölçeği (adolescent anger rating scale-aars)'nin Türkçe versiyonu. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ulu, S. (2011). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ulusoy, O. (2008). *Ergenlerde bilişim teknolojileri kullanımı ve saldırganlık ilişkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünlü, S. (2004). *Sosyal psikoloji.* Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları: Eskişehir.

Vitaro, F.,Gendreau, P.L., Tremblay, R.E., Oligny, P. (1998). Reactive and proactive aggression differentially predict later conduct problems.*J.Child Psychol.Psychiat,*3 (39), 377-385.

Yanbastı, G. (1990). *Kişilik kuramları.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yasankul, N. (2007*). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile eğitim algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz, Ş. (2007). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yavuzer, H.(1992). *Çocuk psikolojisi.* İstanbul: Remzi Yayınevi.

Yavuzer, H. (1992). *Çocuk ve suç.* İstanbul: Remzi Yayınevi.

Yavuzer, H. (2003). *Okul çağı çocuğu.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, Y., Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389-405.

Yeğen, B. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kadıköy ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, A. (2005). *Kurum bakımında olan ve ailesi ile birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Yıldırım, E. İ. (2006). *Yetiştirme yurtlarında ve ailelerinin yanında kalan ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin*

incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, F. (2009). Saldırganlık ve cinsiyet ilişkisi. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi,*22, 210-212.

Yıldız, S.A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6 (3-4), 131-150.

Yıldız E., Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1 (13), 6-11.

Yılmaz, İ. (2008).*Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çok boyutlu olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yöndem, Z.D., Bıçak, B. (2008). Öğretmen adaylarının öfke düzeyi ve öfke tarzları. Uluslararası insan Bilimleri Dergisi. 5 (2), 1-15.

Yörükoğlu, A. (2012). Çocuk ruh sağlığı. İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

EK-1 SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ

BÖLÜM I

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ taraflarındaki parantez içine sizi en iyi tanımlayan ifadeyi seçerek, **(X)** işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman kaybetmeksizin, genel olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin. Vereceğiniz cevaplar araştırmacıda gizli kalacak; başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Katılımınız için teşekkürler…

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç Tanımlamıyor	**Biraz Tanımlıyor**	**Oldukça Tanımlıyor**	**Tamamen Tanımlıyor**
1. Çabuk parlarım.	()	()	()	()
2. Kızgın mizaçlıyımdır.	( )	( )	( )	( )
3. Öfkesi burnunda bir insanım.	( )	( )	( )	( )
4. Başkalarının hataları, yaptığım işi yavaşlatınca kızarım.	( )	( )	( )	( )
5. Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.	( )	( )	( )	( )
6. Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	( )	( )	( )	( )
7. Öfkelendiğimde ağzıma geleni söylerim.	( )	( )	( )	( )
8. Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir.	( )	( )	( )	( )
9. Engellendiğimde içimden birilerine vurmak gelir.	( )	( )	( )	( )
10. Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.	( )	( )	( )	( )

BÖLÜM II

YÖNERGE: Herkes zaman zaman kızgınlık veya öfke duyabilir. Ancak, kişilerin öfke duygularıyla ilgili tepkileri farklıdır. Aşağıda, kişilerin öfke ve kızgınlık tepkilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri göreceksiniz. Her bir ifadeyi okuyun ve öfke ve kızgınlık duyduğunuzda genelde ne yaptığınızı düşünerek o ifadenin yanında sizi en çok tanımlayan ifadenin altına çarpı işareti (X) koyarak belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeyin.

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA…

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç Tanımlamıyor	**Biraz Tanımlıyor**	**Oldukça Tanımlıyor**	**Tamamen Tanımlıyor**
11. Öfkemi kontrol ederim.				
12. Kızgınlığımı gösteririm.				
13. Öfkemi içime atarım.				
14. Başkalarına karşı sabırlıyımdır.				
15. Somurtur ya da surat asarım.				

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA…

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç Tanımlamıyor	Biraz Tanımlıyor	Oldukça Tanımlıyor	Tamamen Tanımlıyor
16. İnsanlardan uzak dururum.				
17. Başkalarına iğneli sözler söylerim.				
18. Soğukkanlılığımı korurum.				
19. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.				
20. İçin için köpürürüm ama gösteremem.				

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA…

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç Tanımlamıyor	Biraz Tanımlıyor	Oldukça Tanımlıyor	Tamamen Tanımlıyor
21. Davranışlarımı kontrol ederim.				
22. Başkalarıyla tartışırım.				
23. İçimde, kimseye söyleyemediğim kinler beslerim.				
24. Beni çileden çıkaran her neyse saldırırım.				
25. Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim.				

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA…

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç Tanımlamıyor	Biraz Tanımlıyor	Oldukça Tanımlıyor	Tamamen Tanımlıyor
26. Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm.				
27. Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir.				
28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.				
29. Kötü şeyler söylerim.				
30. Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım.				

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA…

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç Tanımlamıyor	Biraz Tanımlıyor	Oldukça Tanımlıyor	Tamamen Tanımlıyor
31. İçimden, insanların fark ettiğinden daha fazla sinirlenirim				
32. Sinirlerime hakim olamam.				
33. Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim.				
34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.				

EK-2 SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda günlük yaşamla ilgili olabilecek bazı ifadeler verilmiştir. Bu ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve ifadelerin karşısında size en uygun olan seçeneği bularak işaretleyiniz. Katkınız için teşekkür ederim.

İFADELER	**Her Zaman**	**Sıklıkla**	**Ara sıra**	**Nadiren**	**Hiçbir Zaman**
1.Kendime kazandığım başarı derecesine göre değer veririm.					
2.Kavga ve çatışmadan kaçarım.					
3.Benim görüşlerime zıt olan görüşleri alt etmekten hoşlanırım					
4.İnsanlar özellikle iyiliksever ve yumuşaktırlar.					
5.Beni kıran insanların mahvolduğunu görmek isterim.					
6.İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir.					
7.Bana hakaret eden insanı yumruklayıp yere sermek isterim					
8.Konuşurken karşımdakinin anlamını bilmediğini düşündüğüm kelimeleri kullanmaktan kaçınırım.					
9.İnsanın her durumda kendi çıkarını koruması doğaldır.					
10.Başkalarının görüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.					
11.Bana yapılan her türlü eleştiri kendime duyduğum saygıyı zedeler.					
12.Karşılık göreceğimden emin olmadan sevgimi açığa vurmam.					
13.Davranışlarımda kendi çıkarlarımı ön plana					

aldığım zamanlar suçluluk duyarım.					
14.Konuşmalarımda küfür kullanırım.					
15.İnsanlar bencil ve acımasızdır.					
16.Başkalarına zarar vermemeye özen gösteririm.					
17.Bir yarışmada kazanamadığım zaman hakkımın yendiği duygusuna kapılırım.					
18.Karşımdakiler üstünlüğümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
19.Gazetelerde özellikle cinayet haberleri okurum					
20.İnsanların özünde kavgacı ve yıkıcı olma eğiliminin olduğuna inanırım.					
21.Hatalarımı kolay kolay kabul etmem.					
22.Elime geçeni fırlatıp atacak kadar sinirlendiğim olur.					
23.Televizyonda cinayet sahnelerini seyretmekten hoşlanırım.					
24.Karşımdakiler herhangi bir konuda üstünlüğümü kabul etmezlerse buna aldırış etmem.					
25.Sokakta kavga eden insanları gördüğümde ilgiyle seyrederim.					
26.Başkaları görüşümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
27.Beni kıran insanları bağışlamam.					
28.İnsanları eğitmek için iyi davranışları ödüllendirmeli.					
29.İnsanların arada bir yaptıkları haksızlıklar için suçluluk duymalarına gerek yoktur.					
30.Bu dünyada yaşamanın tek yolu sert ve acımasız olmaktır.					
31.Biri bana zarar verdiğinde ‘öcümü almalıyım’ şeklinde düşünürüm					

32.Kendi görüşlerime zıt görüşleri dinlemekten hoşlanmam					
33.Elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkelendiğim olmaz.					
34.Üstünlüğümü kabul eden insanlarla beraber olmaktan hoşlanırım					
35.Eleştiriyi kendimi geliştirmek için fırsat sayıp hoş karşılarım.					
36.Başkalarının anlamını bilmedikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.					
37.Konuşmalarımda küfre yer vermem.					
38.Bir yarışmayı kazanamadığım zaman rakibimin zayıf yanlarını düşünerek avunurum.					
39.Gazetelerde özellikle sanat ve kültür etkinliklerine ilişkin haberleri okurum.					
40.Filmlerdeki cinayet sahnelerine bakamam.					
41.Akıllıca davranmayan kimseler alaya alınmaya mahkûmdur.					
42.Bende hata bulanların gördüğüm hatalarını hemen yüzlerine vururum.					
43.İnsanlara yanıtlamayacaklarını bildiğim sorular sorarım.					
44.Benimle özelliklerim açısından aynı düzeyde olan insanlarla beraber olmak isterim.					
45.Kızdığım insanların kusurlarını bulur, çevremdekilere anlatırım.					

EK-3 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili öğrenciler,

Bu anket sizinle ilgili bazı bilgileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın doğru sonuçlar vermesi açısından sorulara samimi cevaplar vermeniz büyük önem taşımaktadır. Cevaplarınızı ifadelerin yanındaki boşluklara çarpı(X) şeklinde işaretlemeniz yeterlidir. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Katkınız için teşekkürler.

Osman GÖNÜLTAŞ
Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1-Cinsiyetiniz:

( )Kız( )Erkek

2-Ailenizin maddi durumu:

( )Çok İyi
( )İyi
( )Orta
( )Zayıf

3-Aileniz ile birlikte mi yaşıyorsunuz?

( )Evet ( )Hayır

4-Anneniz:

( )Sağ( )Ölü

5-Babanız:

( )Sağ( )Ölü

6-Anne- babanız:

( )Evli ( )Boşanmış

7-Annenizin eğitim durumu:

( )Okuryazar değil

( )Okuryazar

( )İlkokul mezunu

( )Ortaokul mezunu

( )Lise mezunu

( )Üniversite mezunu

8-Babanızın eğitim durumu:

( )Okuryazar değil

( )Okuryazar

( )İlkokul mezunu

( )Ortaokul mezunu

( )Lise mezunu

( )Üniversite mezunu

9-Anne babanızın size karşı tutumu:

( )Anlayışlı-Demokratik

( )Baskıcı-Otoriter

( )İlgisiz-Kayıtsız

10-Ailenizden şiddet görüyor musunuz?

( )Evet( )Hayır

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI-SOYADI : Osman GÖNÜLTAŞ
DOĞUM TARİHİ : 24.05.1983
DOĞUM YERİ : Malatya
MEDENİ HALİ : Evli
E-POSTA : gonultasosman@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

(2011 - 2013) : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
(2004 – 2008) : Lisans, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Konya.
(1998 – 2001) : Lise, Sümer Lisesi, Malatya.
(1995 – 1998) : Ortaokul, Sümer Ortaokulu, Malatya.
(1989 – 1995) : İlkokul, Sümer İlkokulu, Malatya.

İŞ DENEYİMİ

2012 – : Karatay Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Konya.
2010 – 2012 : Siirt Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi, Siirt.
2008 – 2010 : Bitlis Endüstri Meslek Lisesi, Bitlis.